

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY DĚTÍ A MLÁDEŽE

NA JESENICKU

Martina Syřenová

Bakalářská práce

2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra věd o výchově
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina SYŘENOVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**

Název tématu: **Sociálně patologické jevy dětí a mládeže na Jesenicku**

Zásady pro vypracování:

1. Charakteristika sociálně patologických jevů
 2. Preventivní programy a činnosti - strategie vlády a vládních organizací
 - nestátní organizace
 - školská a mimoškolská zařízení
 3. Legislativa
 4. Analýza situace sociálně patologických jevů na Jesenicku
 5. Podpůrné aktivity pro řešení soc. pat. jevů v regionu
- Anketa: Informovanost občanů o možnostech řešení soc. pat. jevů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Truhlářová,Z.;Smutek,M.,(eds.): Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu Phare 2003.1. vydání.Gaudeamus 2006.234 s.

Jedlička,R.;Klíma,P.;Koča,J.;Němec,J.;Pilař,J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích.Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1.vydání.Thermis.478 s.

Matoušek,O.;Kroftová,A.:Mládež a delikvence.Praha:Portál 1998
Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008.(www.msmt.cz)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martin Kocanda

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Karel Rydli, CSc.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat všem, kteří mi poskytli cenné informace k této práci a rozšířili pole působnosti. Ráda bych poděkovala mému konzultantovi PhDr. Martinu Kocandovi za trpělivost a mé rodině a přátelům za podporu.

Anotace

Práce se zabývá sociálně patologickými jevy jako jedním ze závažných společenských fenoménů vyskytujících se v každé lidské společnosti. Vymezuje základní terminologii, včetně teorií vzniku deviantního chování a determinant lidského chování ovlivňující způsob uvažování a jednání. Autorka popisuje druhy prevence a zejména jejich institucionální základnu a její členění v systému. Konkrétně se pak zabývá sociálně patologickými jevy dětí a mládeže na Jesenicku, tedy v bývalém okrese Jeseník, jako specifické oblasti, jejíž historické souvislosti a sociální podmínky ovlivňují současný život. V oblasti prevence na Jesenicku sestavila autorka přehled veřejných institucí i neziskových organizací podílejících se na prevenci sociálně patologických jevů s důrazem na děti a mládež.

Klíčová slova:

Děti, mládež, sociálně patologické jevy, deviace, Jesenicko, prevence.

Abstract

The work deals with social pathology as one of significant social phenomena occurring in every human society. It defines fundamental terminology, including theories of origin deviant behaviour and determinations of human behaviour affecting way of thinking and behaviour. The author describes sorts of prevention, especially its institutional base and its structure in the system.

The author concretely deals with social pathology of children and youth in Jeseník region, which is former district Jeseník, as a specific area, which historical context and social surroundings still influences present circumstances. She wrote out the list of public institutions and non-profit-making organizations participating in prevention of social pathology of children and youth in Jeseník region.

Key words:

Children, youth, social pathology, deviation, Jeseník region, prevention.

ÚVOD

Sociálně patologické jevy jsou závažným jevem projevujícím se v každé společnosti. Jejich specifičností je, že každá společnost pokládá za nebezpečné a patologické něco jiného. Ve své práci bych se nejprve chtěla zaměřit na základní pojmy vztahující se k této problematice a objasnit tak její vztah a podmíněnost jejího vzniku v souvislosti s vymezením sociálních norem, stejně jako teorie, které se pokoušejí dokázat vznik patologie, resp. deviace, v závislosti na různých determinantech vývoje člověka. Postupně také popisují různé druhy deviantního chování s ohledem na Krausovo rozdělení sociálně patologických jevů s přihlédnutím k tomu, že má práce je orientována na specifickou skupinu dětí a mládež (resp. mládež do 18 let věku) a jejich deviantním chováním.

Další kapitola se týká prevence sociálně patologických jevů, nejprve z obecného hlediska, rozdělení preventivních aktivit a jejich efektivita. V další části se zabývám základními strategickými prameny, v tomto případě předpisy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jako základního zdroje preventivních aktivit a koordinátora zejména tedy školní prevence. Neziskové organizace, které jsou důležitým zdrojem preventivních činností jsou zde nastíněny pouze v obecné rovině.

Třetí kapitola obsahuje přehled základních zákonů a předpisů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Ve čtvrté kapitole se zabývám konkrétně předmětem mého zájmu – tedy regionální specifičností Jesenicka, nejprve geografickým a obecným vymezením, stejně jako historickou podmíněností současné situace ve srovnání se současným vývojem. Další část kapitoly pak obsahuje konkrétní údaje o sociální patologii dětí a mládeže na Jesenicku, také ve srovnání s republikovými údaji, podložené různými výzkumy z této oblasti.

Poslední kapitola je pak souhrnem konkrétních preventivních aktivit v regionu, rozdělených podle institucionálního zaměření od veřejných institucí po neziskové organizace působící v této oblasti. Tuto kapitolu pak doplňuje tabulka kontaktů.

OBSAH

ÚVOD

1. Charakteristika sociálně patologických jevů	1
1.1 <i>Sociální patologie a sociální normy</i>	1
1.2 <i>Sociální deviace, teorie a rozdělení deviací, sociální dezorganizace</i>	4
1.3 <i>Příčiny sociálně patologických jevů, socializace a rozdílnost lidského chování</i>	9
1.4 <i>Charakteristika sociálně patologických jevů</i>	12
2. Preventivní programy a činnosti	22
2.1 <i>Obecně k problematice prevence</i>	22
2.2 <i>Preventivní programy a činnosti</i>	24
3. Sociálně patologické jevy v právním řádu ČR	29
3.1 <i>Zákony</i>	29
3.2 <i>Strategie, vyhlášky a metodické předpisy:</i>	29
4. Analýza situace sociálně patologických jevů na Jesenicku	30
4.1 <i>Geografie, sociální a ekonomické podmínky života, statistiky</i>	30
4.2 <i>Sociálně patologické jevy na Jesenicku</i>	33
5. Podpůrné aktivity pro řešení soc. pat. jevů v regionu	40
5.1 <i>Organizace a instituce orientované na prevenci sociálně patologických jevů působící na Jesenicku</i>	40

ZÁVĚR

SEZNAM ZDROJŮ

PŘÍLOHY

1. Charakteristika sociálně patologických jevů

1.1 Sociální patologie a sociální normy

Sociální patologie

Patologie (od slova pathos – utrpení, choroba) je pojem používaný především v medicíně, také ale v psychologii a v neposlední řadě v sociální oblasti. Ve svém původním významu je patologie nauka o chorobných pochodech a změnách v těle organismu. Sociální patologie jako patologie zaměřující se na společnost zkoumá příčiny, genezi, důsledky a typologii společensky jevů odchylojících se od společenských norem. Je to souhrnné označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů.¹ Někteří autoři rozlišují také sociálně patologické jevy na individuální (sebevraždy, prostituce, hazard) a skupinové (incest, organizovaný zločin).² Má více významů, může označovat vědní disciplínu, studijní předmět (obor) nebo také celkově negativní jevy ve společnosti. Sociální patologii se věnuje mnoho věd, psychologie (psychopatologie), medicína, biologie, sociální pedagogika, sociální práce a především sociologie. Také tento pojem poprvé použil anglický sociolog Herber Spencer jako paralelu k chorobám biologického charakteru a sociálně patologické jevy chápe jako „choroby společnosti“. Také další sociolog Emile Durkheim považuje sociální patologii za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech v rámci dané společnosti, které však se stávají její organickou součástí, nejvíce se zajímal o problematiku kriminality a sebevraždy.³

Z českých sociologů se nejvíce sociálními deviacemi zabývali T. G. Masaryk, E. Beneš, A. I. Bláha, E. Chalupný.

Kvůli přílišnému biologickému zaměření toho pojmu bylo později nahrazeno vysvětlování negativních společenských jevů pojmem sociální deviace.

Současná terminologie se spíše než k termínu sociální patologie přiklání k sociální deviaci také proto, že pojem deviace neurčuje, zda se jedná o odchylku od normy negativní či pozitivní, neříká tedy, zda je toto chování správné, či nikoli.

¹ Fischer, S.: Sociální patologie. Propedeutika.. Ústí nad Labem 2006, s. 8.

² Např. Podgórecki In: Stankowski 2004.

³ Fischer, S.: Sociální patologie. Propedeutika.. Ústí nad Labem 2006, s. 8.

Sociální normy

Pokud vidíme patologii a deviaci jako odchylku od normy, jeví se pojem normalita jako klíčový. V sociologii normalita vystupuje především jako protiklad anomie, tedy stav, kdy jednotlivci a skupiny respektují stanovené hodnoty a normy. V užším významu jej můžeme podle psychologického hlediska pojmout jako absenci odchylky. Od slova normalita je blízko k normě, tedy prostředku, který upravuje, co je „normální“. Norma tedy může vyjadřovat to, co je přípustné, to, co je žádoucí a běžné nebo to, co je prostě správné.

Sociální norma je podle Sociologického slovníku souborný termín, pod nějž se zahrnují obecná, společensky přijatá, uznávaná a tím závazná pravidla, vymezující více či méně očekávané standardizované způsoby chování příslušníků určitého sociálního útvaru, popř. kultury; jejich nedodržení je společensky trestáno a utlumováno, dodržování preferováno a odměňováno.⁴

Sociální normy jsou podmíněné kulturně a historicky, ovlivňuje je také religiozita a přítomnost církve a její participace na dění ve společnosti. Velká část sociálních norem (nejprve ve formě morálky, později také jako právní předpisy) vychází z náboženských zdrojů – v kontextu našeho práva např. trestní řád a biblické desatero (nezabiješ, nepokradeš). Sociální normy a jejich dodržování jsou velmi ovlivněny hodnotovou orientací nejen jedince, ale celé společnosti a v zásadě platí, že společenské vztahy jsou deformovány tím silněji, čím vážněji jsou deformované hodnotové orientace v jednotlivých vrstvách obyvatelstva a čím neefektivnější jsou sociální normy a sociální instituce, které v oblasti společenských vztahů působí.

Můžeme rozlišit druhy sociálních norem podle jejich dosahu a donucovacího charakteru. První formu představují normy subzistentní (implicitní, příp. neformální), tj. ty, které nejsou doslovně (písemně atd.) kodifikovány, ale jsou předávány tradicí (obyčeje, mravy, móda). Druhou skupinou jsou tzv. normy slovní (explicitní, stanovené, proklamované, příp. formální), výslovně formulované i stanovené, jako jsou zákony, nařízení, vyhlášky, řády apod.⁵ Právo je sociální norma schválena státní mocí, kterou se musí řídit všichni občané, je objektivní a jednoznačně písemně vymezeno. Právo upravuje společensky nežádoucí a zejména společensky nebezpečné chování. Po nedodržení těchto předpisů přichází sankce. Další druhy sociálních norem nemají komplexní charakter pro všechny občany, vztahují se

⁴ Geist, Sociologický slovník, Olomouc 1992, str. 248.

⁵ Tamtéž, str. 248.

k zájmovým skupinám nebo svědomí a hodnotovým orientacím jedince. Morálka určuje správné a špatné chování skupin a společenských vrstev, často prostřednictvím náboženství nebo víry, působí na jedince prostřednictvím psychologie a přirozené autority a jejich sankce nejsou všeobecně platné, naopak někdy mohou být v rozporu s platným právem, individuálně určují další působení jedince ve skupině, např. vyloučení ze skupiny, pohrdání. Samotné náboženské normy se jeví jako neúčinnější, nejdůležitější je zde motivace a víra jedince posilovaná strachem z boha. Tradice a obyčeje se spontánně utvářely z historicky určených pravidel soužití rodin a klanů, které se dědí z generace na generaci, někdy přetrvávají dále jako zvyklosti a zvláštnosti určitého kraje (např. kroje), jejich sankce bylo vyloučení z komunity apod. Poslední druh norem – estetické normy určují nazírání člověka na krásu a ošklivost, typickým příkladem je umění. Estetické normy jsou hodně subjektivní, mění se v průběhu let a určují nejen vzhled společnosti, také mohou negativně ovlivňovat pojetí dokonalosti a nepřímo tak např. v poslední době zapříčiňovat vznik poruch příjmu potravy apod. Sociální normy jsou určitou konvencí, dohodnutým jednáním, které je očekáváno od jedince na základě jeho sociální role ve společnosti.⁶ Protože v žádné společnosti nemohou být sociální normy dodržovány úplně přesně, existuje nepsaný toleranční limit, který dovoluje určité možné odchýlení se od normy bez následné sankce.

Ačkoli jsou sociální normy (např. ve formě práva) objektivně platné pro všechny, jsou značně abstraktní a neberou ohled na subjektivní prožívání jedince. Paradoxem sociálních norem je, že ačkoli je člověk musí dodržovat (resp. má je dodržovat, jinak je potrestán), a již samotná existence těchto norem a sankcí předpokládají jejich porušování.

Sociální normy můžeme zařadit mezi prostředky sociální kontroly, stejně jako výchovu a vzdělávání, během jejichž působení, tzn. v procesu socializace dochází či nedochází k interiorizaci, tedy zvnitřnění a přijetí sociálních norem a jistotě jejich dodržování. Dochází ke konformitě názorů jedince a společnosti vyjádřených respektováním sociálních norem. Být konformním (vůči normám) znamená podle H. M. Johnsona řídit své chování ve vztahu k normám, zůstat, držet se ve vymezených hranicích a za příčiny konformity považuje socializaci, izolaci, hierarchii norem, sociální kontrolu, ideologii a pevné zájmy.⁷ Sociální kontrolu

⁶ Tamtéž, str. 195.

⁷ H. M. Johnson In: Geist, str. 186.

můžeme vymezit jako soubor všech prostředků a sociálních institucí a procesů, existující v sociálním útvaru, jimiž sociální celek zajišťuje vzájemnou konformitu k přijatým hodnotám, cílům, potřebám a normám. Sociální kontrola v sobě zahrnuje dvoje působení společnosti a jedince – poprvé působí společnost na jedince a podporuje jeho seberealizaci, pokud respektuje sociální normy, tj. má podpůrnou funkci, a podruhé, když má funkci represivní, pokud jedinec sociální normy porušuje.⁸

Sociální sankce jsou důležitou součástí sociální kontroly, jsou výsledkem sociálního zhodnocení jednání členů určitého sociálního útvaru a představují tak sociální akty, jimiž sociální útvar zajišťuje dodržování přijatého hodnotového systému – pozitivními sankcemi oceňuje konformitu a dodržování norem, naopak negativními trestá jejich porušení. Dále můžeme rozdělit sankce na formální (institucionalizované) vykonávané určenými osobami a sankce neformální, které se týkají zpravidla implicitních (subsistentních norem).

1.2 Sociální deviace, teorie a rozdělení deviací, sociální dezorganizace

Sociální deviace

Deviace (z lat. deviatio=úchylka, odchylka) je spíše pejorativně zabarvený pojem, který zároveň v sobě ukrývá i určitý podtext trestu za „nežádoucí“ chování (i když deviace mohou být ve své podstatě i pozitivní). Jevy, které jsou označovány jako deviantní nemusí být vždy patologické. Patologií se nestává pouze svou existencí konkrétního deviantního případu, ale nadměrným počtem těchto případových jevů. Tento počet rozhodující pro určení patologičnosti jevu je dán určitou mírou, společenskou normou schválenou většinou společnosti. Deviace je univerzálním jevem, protože neexistuje žádná společnost, která by od nich byla oproštěna, právě i proto, že je výrazově a emocionálně neutrální, tedy ani výrazně negativní ani pozitivní. Pojem deviace se netýká pouze deviantního chování jednotlivce, ale i skupin. Příkladem deviantních skupin, či deviantních subkultur mohou být různé sekty, či pravicové extremistické skupiny neonacistů. Jak již zmínil Michal Hřeka⁹

⁸ Urbanová, M.: Sociální kontrola a právo. Masarykova Univerzita Brno 2003. Str. 10.

⁹ Hřeka, M: Sociální deviace. Praha: Slon, 2001. Str. 12.

pojem sociální deviace je značně abstraktní a obecný, protože zahrnuje velkou skupinou jevů, které mají sice tu společnou vlastnost, že se odchyľují od určité normy, ale na druhou stranu se samy vyznačují specifickými znaky a vlastnostmi (např. různé druhy závislostí, kriminalita). Deviantní mohou být jak jevy, které jsou při porušení normy právně vymahatelné (např. kriminální chování), tak jevy, které porušují sociální normu (např. alkoholismus, poruchy příjmu potravy). Toto vymezení závisí na vymezení sociální normy v konkrétním prostředí; deviace nejsou vždy patologické – kdybychom je posuzovali čistě podle statistického četnostního hlediska, byli by za „devianty“ považovány také např. nekuřáci ve většinově kuřácké společnosti, nebo ve společnosti s většinovou populací s intelektovými schopnostmi v pásmu průměru budou lidé, kteří vykazují podprůměrných schopností deviantní (negativně) stejně jako ti, co jsou nadprůměrní (pozitivní deviace). V této souvislosti se Fischer odkazuje na Kaprovu koncepci objektivní deviace, tedy deviace, ke které dochází při porušení normy a splnění dalších podmínek, ke kterým patří:

- opakovatelnost deviantního jevu v čase a prostoru,
- hromadnost posuzovaného jevu, tedy, že se objevuje ve větších skupinách populace,
- společenská závažnost, kterou jí přisuzuje většinová společnost,
- etiologickou identitu, umožňující předvídatelnost daného jevu.¹⁰

Podle Krause můžeme sociální deviace rozdělit do tří rovin podle stupně závažnosti a společenské nebezpečnosti:

1. negativní sociální jevy, které se vyskytují v každé společnosti a jsou považovány za nebezpečné až po překročení určité hranice, kdy jsou pro společnost zátěží a problémem (např. nezaměstnanost, rozvodovost atd.),
2. asociální jednání, které představuje závažnější problém, protože již narušuje chod společnosti, její ekonomické, politické a morální zásady (např. pornografie, působení extrémních hnutí a sekt apod.); pokud člověk záměrně porušuje sociální normy, aniž zpochybňuje jejich platnost, hovoříme o aberantním chování.

¹⁰ Kapr 1991 in Fischer 2006

3. sociálně patologické jevy jsou nejproblematictější z těchto tří skupin, nejvíce ohrožují společnost a mají největší negativní důsledky (např. toxikomanie, kriminalita, sebevraždnost).¹¹

Sociální deviace můžeme rozlišit na primární a sekundární, přičemž podle E. Lemerta je za primární deviaci považováno porušení normy na základě původního podnětu a sekundární deviace je důsledkem reakce individua na označení jeho chování jako deviantního¹² (etiketizační teorie, labelling). Deviace dále mohou být členěny podle typu porušení normy (mravní apod.) nebo podle typu subjektu, který se deviace dopouští (deviace dětí apod.).

Sociální deviace mají nesporně určité sociální důsledky. Na druhou stranu mohou být svým způsobem užitečné. Mohou určovat a definovat sociální normy a míru jejich konsensu se společností, stmelovat společnost, poukazovat na „díry“ ve společnosti, na to, že není vše v pořádku a zároveň také inovovat (vždyť revoluce a revoluční myšlenky bývají svým způsobem deviantní, protože se odchyľují od zažitého myšlení.)

Teorie sociálních deviací

Existují různé teorie sociálních deviací, které popisují příčiny vzniku deviantního chování jedince ovlivněné jedním hlavním faktorem nebo teorie multifaktorové obsahující více faktorů. Jednotlivé faktory vztahující se k jednotlivým oborů sehrály velkou roli na poli sociální patologie na přelomu 19. a 20. století, později pod vlivem nových poznatků začal převládat multifaktorový pohled, polyetiologické teorie a snaha o integrační přístup. Nejstaršími teoriemi jsou biologické teorie, z nichž největšího ohlasu dosáhla italská antropologická škola reprezentovaná Cesarem Lombrosem, autorem spisu „Zločinný člověk“. Biologické teorie spojuje myšlenka genetických predispozic k deviantnímu chování (popř. v kombinaci s jinými predispozicemi), přičemž tyto predispozice jsou nezávislé na sociálním prostředí a výchově jedince. Biologické teorie byly vytvářeny na základě četných výzkumů delikventů a vězňů a jejich fyzických znaků.

¹¹ Kraus, Hroncová, a kol., Sociální patologie. Gaudeamus 2007. Str. 11.

¹² Lemert 1970 in Urbanová 2003

Tvůrce biosociologické teorie byl Lombrosův žák Enrico Ferri, který tvrdil, že na zločin je nutno pohlížet jako na výsledek vrozených, ale také příležitostných, nahodilých podnětů a jako na produkt fyzického a sociálního prostředí.¹³

Psychologické teorie vychází především z psychiatrické nebo psychoanalytické koncepce učení Sigmunda Freuda a behavioristické tradice. Podle nich je duchovní život člověk ovládán pudy, které vyvolávají různé druhy odreagování. Pokud jsou tyto pudy nějakým způsobem potlačeny, vzniká agrese a může dojít ke konfliktu, který je náhradním řešením pro neuspokojené potřeby. Behaviorismus, resp. neobehaviorismus se pak zaměřil na studium lidského jednání – tedy vzorek deviací ovlivněný lidským učením – stimul–organismus–reakce. Další známá psychologická koncepce vychází z toho, že deviace není dědičná, ale lze ji vysvětlit z analýzy dětské socializace zejména prvních 7 let, kdy se vytváří první postoje vůči společenským normám, a pokud je dítě v tomto věku zbavené mateřské lásky, může z něj vyrůst psychopatická osobnost.¹⁴ Další psychologické teorie, kognitivní teorie, vychází z morálního vývoje jedince. Kohlberg roztrídil jedince v souladu se stadii morálního vývoje, přičemž někteří ustrnou na určitých stadiích místo, aby pokračovali dále. Stoupenci těchto teorií vycházejí z toho, že lidé se řídí jednoduchými právy a snaží se vyhybat zločinnému jednání nebo mají životní smysl ve starání se sama o sebe jsou náchylnější k zločinnému jednání než ti, kdo chápou právo jako něco prospěšného pro celou společnost.¹⁵

Naproti tomu sociologické teorie zdůrazňují vliv prostředí na člověka, který vzniká jako produkt patologického prostředí. Strukturálně funkcionální teorie Emile Durkheima tvrdí, že deviantní chování je výsledkem nerovnováhy v sociálním systému a věřil, že vysoký stupeň odchylek je výsledkem sociální dezorganizace a anomie. Anomická společnost vzniká tehdy, zhroutlí-li se normy jednání nebo jsou neúčinné, tedy v dobách válek, revolucí apod. Teorie sociální kontroly objasňovala výskyt deviantního chování jako výsledek neúspěšně fungujícího systému sociální kontroly a dozoru. Teoretikové, kteří vycházeli z Durkheimova učení, se snažili především odpovědět na otázku, proč jsou lidé vůbec konformní. Jedinec je pokoušen různými touhami a obecně platí, že lidé jsou ukázněni tak, nakolik je na ně

¹³ Komenda, A. 1999, s. 81. IN: Kraus, Hroncová, a kol., Sociální patologie. Gaudeamus 2007, s. 16.

¹⁴ M. Urbanová: Sociální kontrola a právo. 2. nezměněné vydání. Masarykova Univerzita Brno 2003, str. 82.

¹⁵ Jedlička, R.; Klíma, P.; Koča, J.; Němec, J.; Pilař, J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1. vydání. Themis Str. 96.

schopna dohlížet společnost. Nejvýznamnějším poznatkem je zřejmě to, že ve společnosti s vysokou mírou solidarity jsou lidé spíše konformnější k normám a hodnotám, než ve společnosti se zhroucenými sociálními vztahy.¹⁶ Další známou teorií je již zmíněná Lemertova teorie nálepkování, labelling, tedy označení chování jedince jako deviantní způsobuje další chování tohoto druhu, vzniká tendence zůstat v roli devianta.

Sociální dezorganizace

V souvislosti s těmito výrazy také můžeme zaslechnout pojem sociální dezorganizace, který označuje oslabení, narušení nebo rozklad konkrétního normativního řádu společnosti nebo ve velké skupině (i ztráta identity), skupina přestává fungovat. Zajímavý pohled na problematiku sociálních deviací přináší fenomenologie (fenomenologický přístup v sociologii sociálních deviací) a zejména její tvůrce Alfred Schutz, který popisuje Gabriela Munková¹⁷. Fenomenologie se zabývá deviací jako hrozbou dezorganizace – jako ztráty smyslu, který společnost svou existencí vytváří. Zaměřuje se především na analýzu konstrukce deviantních fenoménů. Společnost je chápána jako nositel hodnot, jako hlídač řádu obsažený v její vlastní organizaci a řádu, ale také v jedincově vědomí a pojetí společnosti. Jestliže význam společnosti je dán lidmi, kteří v ní žijí, pak je společnost chápána jako soubor fenoménů vymezených od dezorganizace. Jakákoliv odchylka od tohoto pojetí, kterou lidé považují za deviaci (sebevražda, vražda, stále ještě i homosexualita) je považována za útok na stávající řád, symbolické převrácení organizace. Druhým pojetím deviace ve fenomenologickém přístupu je deviace jako antiteze k známé rutinní morálce, vztah mezi ideologií a deviací a jejich vzájemném vlivu. Každá víra nebo ideologie si vytváří vlastní devianty, jejich vymezení záleží na tom, jak silná společnost je; silné společnosti prezentují devianty jako outsidersy, zatímco slabé společnosti vidí nebezpečí uvnitř skupiny. Člověk i samotná společnost se charakterizuje věcmi, které jej negují; řád společnosti a morální hranice závisí na tom, co společnost ohrožuje.

¹⁶ Tamtéž, str. 111.

¹⁷ G. Munková: Sociální deviace. Praha: Karolinum, 2001, str. 88.

1.3 Příčiny sociálně patologických jevů, socializace a rozdílnost lidského chování

Chování člověka – přirozenost a rozdílnost lidského chování.

Společnost je tvořena lidmi, kteří v ní žijí s ohledem na znalost sociálních norem, které v konkrétní společnosti vládou. Tyto společenské normy byly uznány lidmi jako správný způsob nebo vzorec chování. Můžeme rozlišit základní dva druhy norem ve smyslu lidského pojetí norem – co není zakázáno je povoleno a naopak, co není povoleno, je zakázáno. Normy určují hranice, přes které by se lidé neměli dostat, hranice, za které již nesmíme vstoupit. A i když jsou si lidé podobní, přesto je některé rysy a způsoby chování a uvažování odlišují, a někteří tyto hranice překračují. I přes jim známé normy se lidé někdy chovají problematičtěji, dělají věci ohrožující nebo zraňují ostatní (ať citově, tělesně nebo škodami na majetku).

Proč tomu tak je, se snažilo v dějinách vyzkoumat již mnoho sociologů a psychologů, každá skupina podle jiného zaměření. Psychologové se zaměřují na individuální rozdíly, zatímco sociologové na se zabývají odlišností způsobenou sociálním původem. Největší diferencí a diskuze způsobilo rozdělení vědců na ty, kteří věřili, že lidského jedince nejvíce formuje společnost a její vlivy, naopak druhá skupina věřila, že člověk je determinován dědičností.

Socializace

Biologicky mohou vzorce jednání a jejich obrysy jak významně podněcovat, tak i limitovat celkové možnosti naší osobnosti, ale to, zda a jak tyto vzorce v jednání použijeme, je vždy do značné míry závislé na prostředí, v němž žijeme. Klíčem k pochopení interakce mezi vrozenými vlivy a vlivy prostředí tvoří proces socializace, v němž se biologické a kulturní faktory setkávají a vzájemně doplňují.¹⁸ Aby se člověk mohl družiti a vytvářet a udržovat sociální vztahy, musí mít v sobě vyvinutou schopnost sociability, která se začíná vytvářet již v prvním roce života jedince. Podle Langmeiera se zdá, že dobře ustavená včasná interakční synchronie mezi dítětem a matkou při společných hrách, počátcích komunikace, je důležitější

¹⁸JEDLIČKA,R.;KLÍMA,P.;KOČA,J.;NĚMEC,J.;PILÁŘ,J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích.Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1.vydání. Themis. Str. 21

než jiné aspekty výchovy a sociálního prostředí.¹⁹ Socializace byla dlouho zpochybňována a spolu s ní i resocializační procesy a jakékoliv pokusy o návratu či reformu jedince a jeho ve a ke společnosti. V současné době je socializace vnímána jako formování a růst osobnosti pod vlivem vnějších podnětů (tedy rodinou, školou, skupinou vrstevníků, médií apod.), začleňování individua do společnosti, učení se jejím požadavkům a potřebám, nacházení vlastní role ve společnosti a předávání kulturních vzorců, tzv. kulturní transmise. Se socializací se často zaměňuje pojem enkulturace, jako proces vědomého nebo nevědomého vrůstání (integrace) do vlastní kultury, tj. kultury sociálního útvaru, ke kterému jedinec náleží.²⁰ V průběhu socializace dochází asymetričnosti – v prvním období socializace převládá tlak společnosti a adaptace jedince, zatímco ve druhém je jedinec již aktivní součástí společnosti, působí tak na adaptaci sociálního celku vůči svým potřebám a zájmům a zvyšuje tak podíl vlastní interiorizace norem. Pokud je nerovnováha mezi těmito dvěma směry velká, vede k odcizení socializujícího se jedince (zejména mládeže) od společnosti nebo naopak odcizení společnosti se jedinci.²¹ V návaznosti na sociální skupiny a subkultury můžeme hovořit také o deviantní socializaci. Tato socializace spočívá v tom, že se lze velmi dobře socializovat do skupiny, jejíž hodnoty a normy jsou v rozporu se všeobecně přijímanými normami a hodnotami. Nejčastěji se děje dvojnásobem: buď se jedinci nedaří integrovat do „normální“ většinové společnosti a dává přednost jiné alternativě, nebo je jeho deviantní chování výsledkem vyhoštění jedince z „normální“ společnosti. První způsob ukazuje na roli jedince a jeho rodiny v socializaci, zatímco druhý, jehož základem je vylučování lidí ze středu společnosti, poukazuje na roli společnosti a sociálních skupin a jejich neschopnost a neochotu umožnit lidem napravit svoje chyby.²² Specifickým výsledkem socializace pak je jedinec jako individuální a jedinečná osobnost, která v sobě zahrnuje kognitivní komponenty, tj. myšlení, víru, vnímání, paměť atd., emocionální komponenty jako jsou láska, nenávisť, závist, sympatie, hněv, pýcha a komponenty chování jako jsou kompetence a jiné schopnosti.²³ Těmito komponenty se lidé od

¹⁹ Langmeier, Vývojová psychologie. Praha: Grada 2001. Str. 38

²⁰ Geist: Sociologický slovník, Olomouc: Victoria Publishing, a. s. 1992. Str. 80.

²¹ Tamtéž, str. 408.

²² Urbanová, M.: Sociální kontrola a právo, . nezměněné vydání. Masarykova Univerzita Brno 2003. Str. 49.

²³ Jedlička, R.; Klíma, P.; Koča, J.; Němec, J.; Pilař, J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1.vydání. Themis Str. 16

sebe vzájemně liší a tím se také liší jejich uvažování a chování. Proč tedy lidé páchají činy, resp. chovají se neslučitelně s celospolečensky přijatým názorem nebo normou?

Zajímavé teorie

Zajímavý výklad původu nežádoucího lidského chování přináší Kappl s odkazem na teorii transgrese Georgese Batailla.²⁴ Bataille založil svou koncepci na tom, že člověk, který je společností viděn především jako pracovní síla je odkázán na život v racionalitě, na to, aby se naučil své přítomné touhy odložit tak, aby dokázal zajistit budoucnost. Tento způsob „služebního, odcizeného“ života, který je vlastní člověku jako jedinému živočišnému druhu, může být odvrácen pouze protipólem světa práce – prožitkem transgrese vyvolaný hodnotami, které odporují rozumnému účelu a společenskému řádu, jako jsou „plýtvání“, „nezdrženlivost“, „opojení“ a „ničení“. Právě prolomováním tabu, zapovězených věcí, se člověk dostává do stavu transgrese, proniká do jiného světa, světa vlastního bohům. Díky tomuto prožitku, jehož výsledkem je mystická zkušenost pozměněného vědomí jedince, se svět člověka stává smysluplnější, mizí strach, oslabují se hranice. Podle Kappla tento přístup ukazuje, že prevence těchto negativních činů se dostává trochu do slepé uličky, protože jestliže budeme vytvářet zákazy a omezení, vytváříme tím zároveň i možnost k prožitkům transgresivních zážitků (v podstatě se jedná o parafrázi známého rčení „zakázané ovoce nejvíc chutná“), a na druhou stranu, pokud budeme maximalizovat naši toleranci, ohrozíme chod společnosti jako takové.

Syndrom rizikového dospívání

Existují různé skupiny citlivější k různým změnám odehrávajících se v jejich životě a také více ohrožené sociálně patologickými jevy. Mezi ně patří také dětství a dospívání. Ještě před několika desítkami let bylo za nejrizikovější životní období považováno časně dětství (novorozenecké a kojenecké), dnes už jím je – jak uvádí WHO – ve vyspělých zemích dospívání (adolescence). Je to dáno tím, že biologické předpoklady ovlivňují život a zdraví jedince, resp. dítěte, stále nejvíce v rozvinutých oblastech světa, zatímco ve vyspělých zemích je jedinec ovlivňován spíše tlakem

²⁴ srov.: Miroslav Kappl: Transgrese a sociálně – patologické jevy. TRUHLÁŘOVÁ, Z.; SMUTEK, M., (eds.): *Riziková mládež v současné společnosti*. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu Phare 2003. 1. vydání. Gaudeamus 2006 Riziková mládež v současné společnosti, str. 130.

okolí, zejména vrstevníků. Často se hovoří o syndromu rizikového chování v dospívání. Tento pojem zavedl na začátku 90. let prof. R. Jessor a vymezil tři základní okruhy, které do něj patří. Zaprvé je to abúzus návykových látek a vznik závislosti na nich, druhým okruhem jsou negativní sociální jevy v užším smyslu (zejména problémové chování, sociální maladaptace, agresivita, rizikové chování v dopravě, kriminalita, ale i autoagresivita - především suicidiální chování). Třetím neméně závažným problémem, jsou poruchy reprodukčního zdraví, charakterizované časným začátkem intimního života a s tím spojenými nepříznivými konsekvencemi.²⁵ Odborníci zdůrazňují, že nejdůležitější a nejúčinnější je v tomto případě primární prevence, která se uskutečňuje v rodině ve spolupráci se školou a praktickým lékařem, popř. gynekologem.

1.4 Charakteristika sociálně patologických jevů

Sociálně patologické jevy

V současné době (podle Krause) patří do skupiny sociálně patologických jevů zejména:

- Kriminalita a delikvence
- Patologické závislosti (drogy, gamblerství, kulty a sekty)
- Sebevražednost
- Prostituce a pohlavní choroby
- Patologie rodiny (zejména syndrom CAN, domácí násilí)
- Xenofobie a rasismus
- Agresivita a šikana

Do skupiny nežádoucích společenských jevů a sociálních problémů patří:

- Chudoba
- Nezaměstnanost
- Dopravní nehodovost a jiné odchylky od společenské normy²⁶

²⁵ <http://www.odrogach.cz/index.php?disp=aktuality&p=&shw=121&sess=>
[23. listopadu 2007, 17:30]

²⁶ Kraus, Hroncová, a kol., Sociální patologie. Gaudeamus 2007, s. 11

Ve své práci se podrobněji zaměřím zejména na okruh sociálně patologických jevů - kriminalitu a delikvenci, patologické závislosti, sebevražedné chování, xenofobie a rasismus, agresivita a šikana s ohledem na pachatele těchto činů, tedy děti a mládeže (věkové skupiny do cca 18 let nebo do skončení středoškolské docházky).

Kriminalita a delikvence

Delikvenci můžeme definovat jako formu zvláště společensky nepřijatelného chování a delikventa tedy jako jedince, který se toho chování dopouští.²⁷ Z právního hlediska je delikvence jakékoli porušení právních norem, po kterém přichází trest. Nejčastěji je delikvence spojována právě jako označení trestných činnů mládeže, které souvisí s nedokončeným procesem biologického, mentálního a sociálního zrání. Na delikvenci mládeže má velký vliv rodina, škola, pracoviště, dále pak neformální skupiny a způsob trávení volného času.

Kriminalita neboli zločinné jednání je záměrné porušení sociálních norem trestního práva. Ačkoli se zločiny s deviantním chováním často překrývají, nemusí být deviací automaticky, některé činy mohou spadat pouze do kategorie přestupku (např. rychlá jízda). Juvenilní delikvence znamená trestnou činnost mladistvých tj. věkové kategorie mezi 15.- 18. let. Prekriminalita je pojem označující trestnou činnost dětí (tedy do věku 15 let).

Ze sociologického hlediska se kriminalita rozděluje na čtyři druhy:

- tzv. obecnou kriminalitu - násilnou (tj. vraždy, loupeže, přepadení, znásilnění) a majetkovou trestnou činnost (loupeže a krádeže bez konfrontace s obětí).
- kriminalitu bílých límečků, jejíž pachatelé jsou většinou bílí muži ze středních tříd a která se pouze nepřímo dotýká mládeže, ale je vhodné ji zde zmínit. Tento druh kriminální činnosti vyvracuje teorii, že kriminalitu konají většinou nemajetní lidé, naproti tomu, že tuto činnost páchají lidé inteligentní, ve vysokém postavení, jejichž činy (úplatkářství, daňové úniky, zpronevěry) nejsou veřejností posuzované jako kriminální ve smyslu nebezpečnosti pro společnost, nejsou tedy označováni jako kriminálníci a zřídka kdy jsou posíláni do vězení. Mládeži však toto chování signalizuje, že když společnost

²⁷ Fischer, S. Sociální patologie. Propedeutika. 1. vydání. Ústí nad Labem 2006. Str. 92.

toleruje takové chování jedinců, potažmo nadnárodních společností, bude tolerovat i jejich chování. Často to pak vyburcuje mladé lidi, kteří sympatizují s různými deviantně se projevujícími se hnutími, a stávají se účastníky různých demonstrací (včetně protestů proti konferencím věnovaných pomoci chudým a potřebným). Objevuje se také téma nového třídního boje levicových radikálů – boj proti globalizaci a nadnárodním společnostem jako symbolu amorálního chování a společenského zla.

- organizovanou kriminalitu, která se organizuje ve skupinách, které vydělávají na legálním zboží a službách – v první řadě na prodeji drog a kuplířství, dále nelegální půjčky (lichva) a obstarávání si zboží a služeb nelegální cestou (herny, taxi služby, zastrásování konkurence a praní peněz).
- kriminalitu bez obětí, kterou tak označil Edwin Shur v roce 1965 jako aktivity, které sice pohoršují, ale přímo nikoho neohrožují (i když např. uživatelé drog umírají na následky závislosti). Protože někteří lidé je nepovažují za deviantní a vláda nemá podle nich právo je regulovat a zasahovat tak do soukromé zábavy a vzrušení jedinců.

Kriminalita je zjevná (registrovaná) nebo skrytá, latentní (neregistrovaná). Dále může být kriminalita rozdělena podle toho, kdo ji páchá nebo na kom je páchána (tedy kriminalita dětí a mladistvích nebo páchaná na dětech atd.).²⁸

Patologické závislosti – návykové látky, gamblerství, kulty a sekty

Psychoaktivní látky jsou látky, které vyvolávají závislost. Do psychoaktivních látek se řadí alkohol, opiody, kanabinoidy, sedativa či hypnotika, kokain, stimulantia, halucinogeny, tabák, prchavá rozpouštědla a jiné psychoaktivní látky nebo užívání několika látek.²⁹ Existují různé druhy těchto látek, užívání a distribuce z nich je trestná (tzv. ilegální drogy - halucinogeny, konopné drogy, opiáty, stimulantia, taneční drogy), některé látky jsou do určité míry společností tolerované (tzv. legální drogy - alkohol, tabák, léky a těkavé látky). Další rozdělení drog je na drogy měkké (např. marihuana, hašiš, čaj) a tvrdé (např. pervitin, LSD, toluen, alkohol) podle jejich rizikovosti z hlediska vzniku závislosti. V posledních letech se hodně diskutuje

²⁸ Srovn: Děti a mládež v obtížných životních situacích, Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1.vydání. Thermis. Str. 141-146.

²⁹ Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize. Praha: ÚZIS ČR, 1992.

[online http://www.pcp.lf3.cuni.cz/pcpout/is/CD/mkn_klin/f1/index.htm]

o legalizaci měkkých drog, ale na účincích tohoto opatření se mnozí odborníci nemohou shodnout.

Při užívání těchto látek nastávají různá stadia užívání s druhy poruch a jejich potenciální nebezpečností. Po bezprostředním užití látky nastává stav akutní intoxikace, kdy se projevují přechodné změny fyziologických a psychických funkcí jedince a v jeho zvládnání emocí, chování a posuzování skutečnosti. V dalším stadiu, tedy škodlivém užívání (abúzus) dochází k poškozování zdraví v somatické i psychické oblasti. V případě neužívání, vysazení nebo snížení množství užívané dávky nedochází k abstinenčnímu syndromu. Ten můžeme definovat jako soubor psychických a somatických změn, které se rozvinuly v důsledku opakovaného užívání psychoaktivní látky. Syndrom závislosti je typický silnou touhou získat a užívat látku (tzv. bažení – craving), zhoršené sebeovládání, zvýšená tolerance k účinku látky a pokračování v užívání látky i přes očividným škodlivým následkům ve zdravotní i sociální oblasti, kdy látka začíná zaujímat hlavní místo v jedincově životě. Podle Vágnerové lze závislost chápat jako životní styl, jehož dominantou je preferenční zaměření na určitou látku.³⁰ Závislost se dále dělí na psychickou (potřeba užívat drogu jako prostředek k příjemným pocitům) a biologickou (somatickou) závislost (stav adaptace organismu na drogu), přičemž závislý jedinec musí splňovat výše uvedené znaky závislosti. V případě částečného nebo plného odnětí látky nastává odvykací stav, který může být komplikován somatickými a psychickými obtížemi (deliriem, halucinacemi, bludy apod.). Zásadní negativní dopady mají tyto závislosti na jedince i celou společnost, nejvíce se odráží v oblasti rodiny, školy či zaměstnání a celkově sociálních vztahů.

Patologické hráčství nazývané jako gambling, gamblerství, závislost na automatech patří mezi tzv. návykové a impulsivní poruchy, které jsou charakterizovány třemi základními znaky:

- neschopnost odolat impulsu, pokušení, přestože dotyčný ví, že jeho jednání je nežádoucí, nedokáže odolat hře a také není v ní schopen přestat,
- napětí, předcházející tomuto jednání, které dotyčný nedokáže snížit jinak, než tak, že začne hrát,

³⁰ Vágnerová In: Fischer 2006.

- hraní je spojeno s pocitem uspokojení, gambler prožívá příjemné vzrušení, jehož intenzita je přímo úměrná výši hazardu, riziku ztráty.³¹

Jedinec prochází sériemi výher a proher, když nemůže hrát je neklidný, někdy až agresivní a dopouští se lhaní, podvodů, krádeží. Výhra mu nepřináší uspokojení, veškeré peníze vrací zpět do hry a pokračuje než je opět prohraje. Hraní mu stejně jako ostatní závislosti poskytuje možnost útěku z reality, útěk od problémů.

Mezi další návykové a impulsivní poruchy můžeme dle Mezinárodní klasifikace nemocí³² zařadit patologické zakládání požárů (pyromanie), patologické kradení (kleptomanie), trichotilomanie (úbytek vlasů z důvodu jejich vyškubávání) a jiné návykové a impulsivní poruchy jako jsou závislost na práci (workoholismus) a závislost na nakupování.

Sekty

Sekta je pejorativní pojem, jímž většinová společnost označuje menšinovou náboženskou skupinu, pokud její učení, postoje či chování považuje za deviantní, popř. dokonce za nebezpečné. Vlivem angličtiny se k označení téhož v menší míře používá též pojem kult, příp. sousloví destruktivní (zhoubný) kult. Pojem sekta pochází z latinského *secta*, slova, jež je zřejmě etymologicky odvozeno od slovesa *sequi* ve významu následovat. Původně patrně označoval skupinu, radikálně odloučenou od náboženského nebo filozofického společenství, na jehož základě vznikla, tím, že její členové neuznávají bezvýhradně autoritu původních institucí, ale následováním vedoucího vytvářejí instituci novou.³³ V posledních letech se religionisté spíše přiklánějí k pojmům, které nejsou tak zavádějící. Pro nově odštěpenou náboženskou skupinu můžeme použít termíny nové náboženské hnutí, pro označení nekřesťanské skupiny alternativní náboženství apod.

Sekta ve smyslu deviací je viděna jako náboženská společnost, v níž převládají tendence jako autoritářství, uzavřenost, fanatismus, nesnášenlivost, selekce informací apod., často je podezřívána z „vymývání mozku“ svých stoupenců. Mezi sekty můžeme řadit také náboženské společnosti s násilnými, popř. vražednými či

³¹ Fischer, S. Sociální patologie. Propedeutika. 1. vydání. Ústní nad Labem 2006. Str. 72-73.

³² Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize. Praha: ÚZIS ČR, 1992.

³³ <http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/sekta.pdf> [online 24. 2. 2008, 22:30]

sebevražednými tendencemi.³⁴ Nebezpečnost sekt může spočívat v jejich uzavřenosti a nemožnosti proniknout do nich nezáujatým pozorováním. Mají obrovský vliv na psychiku, jedinec ztrácí kontakt s rodinou, je odtrhován od společnosti, ale sám to tak nepocítuje.

Netomanie

Netomanie, tj. netholismus je stručně řečeno závislost na internetu. Je to poměrně časově mladá závislost související s rozvojem komunikačních technologií. Odborné publikace se ní zatím moc nezmiňují, zdroje lze hledat příznačně na internetu nebo různých odborných časopisech.³⁵ Příčina netomanie může být v anonymitě virtuálního světa, kde je člověk v bezpečí, jsou po něm požadovány ústupky a kompromisy jako v reálném světě, ve kterém jsou požadavky a rizika s jejich nesplněním mnohem vyšší. Pokud má navíc člověk malou sebedůvěru, anonymita internetu mu dovoluje si zvyšovat svou prestiž.

Může si také tímto způsobem uspokojovat např. své sexuální potřeby (cybersex).

Člověk stížen netomanií tráví u internetu nadměrné množství času, a to bez jakéhokoliv cíle, má nutkavou potřebu prohlížet si e-mailovou poštu, prohlížet webové stránky a není schopen přerušit práci s internetem. Izoluje se tak od společnosti i od svých dřívějších zájmů, mohou nastat fyzické, psychické potíže i sociální potíže.

Sebevražednost (suicidum)

V antice byla sebevražda tolerována, pokud byla ohrožena čest a sebeúcta člověka a jak to můžeme vidět na příkladech mnohých filosofů, raději spáchali sebevraždu než by odešli do vyhnanství (v té době rovnalo představě smrti). Zlom v chápání sebevraždy jako nepřipustné hříšné vraždy sama sebe přišel až po přijetí křesťanského uvažování a myšlení. V dnešní době (v euroamerické kultuře) je sebevražednost chápána protikladně jako projev slabosti, nemožnosti zvládat životní

³⁴ Převzato z článku autorů Víta Profanta a Ivana O. Štampacha uveřejněného v časopise DINGIR č. 4/2000, k dispozici na Informačním centru pro mládež <http://www.icm.cz/sekty-charakteristika> [online 24. 2. 2008, 22:30]

³⁵ informace např. z časopisu prevence, Časopis PREVENCE sociálně patologických jevů, 4/2002, Ústav psych. poradenství a diagnostiky Brno, převzato z dokumentu PPP Zlín přístupné na: <http://www.pppor.zlivedu.cz/ram.htm>, [online 19. 2. 2008]

situace a zároveň projev odvahy, odhodlání spáchat nevratný čin. Na druhé straně v Japonsku je pojetí cti stále mnohem považováno než pojetí života, příkladem nám mohou být kamikadze japonských pilotů za 2. světové války. Vidíme tedy, že pojetí jednoho jevu je velmi ovlivněno historickým a sociálním kontextem a také, že se toto pojetí může v průběhu celých dějin, ale i několika desetiletí měnit.

Sebevraždu můžeme vymezit jako úmyslné usmrcení sama sebe na základě různých motivů, nejčastěji únik ze zátěžové situace, kterou není schopen dotyčný vyřešit jinak. Toto potlačení pudu sebezáchovy je jednou z forem autoagrese.³⁶ Sebevraždy bilanční jsou důsledkem dlouhodobých motivů a vychází z důkladného „promyšlení“ situace, zatímco impulsivní sebevraždy jsou konané v afektu a náhlém rozhodnutí, jehož cílem nemusí být zemřít, ale pouze na sebe upozornit – tzv. demonstrativní sebevražda. Od sebevraždy musíme odlišit sebezabití, kterému dle Vágnerové chybí vědomý úmysl zemřít – jedním z důvodů může být vynucené násilí (příkladem mohou být hromadné sebevraždy příslušníků různých náboženských hnutí).³⁷

Sebevraždy jsou dokonané a nedokonané, tzv. demonstrativní sebevraždy. Tendence k sebevraždě se určitou dobu vyvíjí, důležitý je tzv. presuicidiální syndrom, tedy pocit zbytečnosti, nekomplexnosti a neperspektivnosti života.³⁸ Samotné suicidium má několik fází, z nichž první je vůbec uvědomění si možnosti jej spáchat, kdy je člověk pod vlivem obtížně zvládnutelné zátěže – fáze počátečních úvah; pokud člověk přijme sebevraždu jako možnost vyřešení problému, nastává fáze konkretizace způsobu sebevraždy, tedy „Jak?“. Poslední fází realizace je samotné vykonání sebevraždy, kdy se může dokonce zdát, že se zlepšil jedincův stav, protože mu konečné rozhodnutí, tedy relativní vyřešení problému, dodá jistotu a klid.

Xenofobie a rasismus

Xenofobie

Podle Hartlova Stručného psychologického slovníku je xenofobie chodobný strach z cizinců, neznámých lidí a míst; je to součást rasismu, fašismu, antisemitismu, šovinismu a nacionalismu.³⁹ Xenofobii charakterizují projevy odporu, nepřátelství, ale i nedůvěra ke všemu cizímu a strach ze všeho cizího. Konkrétním

³⁶ Fischer, S. Sociální patologie. Propedeutika. Ústí nad Labem 2006. Str. 38.

³⁷ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2007. Str. 489.

³⁸ Tamtéž, str. 502.

³⁹ Hartl, P.: Stručný psychologický slovník. Praha : Portál, 2004. Str. 208.

projevem je nepřátelství k lidem jiné barvy pleti, jiné národnosti, jazyka, náboženského přesvědčení, kultury, projevující se navenek odporem a nepřátelstvím vůči imigrantům, ale i cizincům s trvalým pobytem, uprchlíkům. Stejně jako rasismus je předsudkem, který vytváří negativní názor bez jakékoliv znalosti nebo smyslu.

Intolerance

Intolerance - je nesnášenlivost, nedostatek úcty k jiným způsobům chování a jednání, nedostatek respektu k jinému přesvědčení či víře než je naše. Projevuje se zákazem odlišných způsobů chování či názorů než jsou naše vlastní. Může také znamenat, že se s některými lidmi nezachází odpovídajícím způsobem (např. kvůli sexuální orientaci). S tím souvisí diskriminace, což je upírání práv z důvodu rasového, odlišné sexuální orientace, pohlaví či věku.⁴⁰

Rasismus

Přesvědčení, že některé rasy jsou ze své podstaty nadřazené a jiné podřazené. Určité fyzické vlastnosti člověka vypovídají o vlastnostech skupiny, do které je jedinec zařazován. Na základě biologických charakteristik je lidem přisuzováno vyšší nebo nižší postavení a dále jsou s těmito znaky spojovány morální, intelektuální a jiné charakteristiky, které nemají s fyzickou stavbou těla žádnou opodstatněnou souvislost.⁴¹ Oběťmi rasismu v ČR jsou především Romové, kterých podle odhadů Vlády ČR žije okolo 200 000, což je číslo, které je diametrálně odlišné od informací Českého statistického úřadu, protože mnoho Romů se přihlásilo např. k české národnosti. Romové mají u nás problematické postavení, protože z dřívějších kočovných návyků byly přeorientováni na jiný styl života (de facto převychování – reedukování), který jim v současné době státní sociální politika nabízí pomocí sociálních dávek, na druhou stranu vysoká nezaměstnanost v komunitě (70 %) a také praktické zkušenosti s hledáním zaměstnání či bydlení jsou veskrze negativní.⁴²

⁴⁰ podle Varianty, webového portálu Člověka v tísni, o. p. s., dostupné na <http://www.varianty.cz/notions.php?id=30> [cit. 2008-02-25]

⁴¹ podle Varianty, webového portálu Člověka v tísni, o. p. s., dostupné na <http://www.varianty.cz/notions.php?id=30> [cit. 2008-02-25]

⁴² podle informací Evropské sítě proti rasismu (ENAR) – Potírání rasismu v České republice, dostupné online na www.stop-discrimination.info/.../pdfs/Europ_ische_Inhalte/Press_Dossier_PDFs/Racism/CzechRepublic_CZ.pdf [cit. 2008-02-25]

Antisemitismus je specifickým projevem rasové nenávisti vůči Židům, k sionismu (judaismu). Projevy antisemitismu se prezentují především příslušníci pravicově extremistických hnutí hlásících se k neonacismu (hnutí skinheads apod.).⁴³

Agresivita a násilí, šikana

Agresivita a násilí je porušení sociálních norem, které narušuje práva sociálního okolí, je to útočnost proti určité překážce na cestě za uspokojením. Agresivitou a násilím se podle Volavkova vymezení rozumí manifestní pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus (člověka nebo zvíře) či neživý předmět.⁴⁴ Agresivita je sklon k násilnému chování, agrese pak přímý reálný násilný akt. Násilí, tedy violence se pak vztahuje pouze na chování vůči živým subjektům, kdy jim způsobuje útočník nějakou újmu.

Přesná definice agresivity není známa, může být často spojena s psychickou poruchou. Stankowski uvádí premisy formulované Ch. N. Coferem a M. H. Appleyem, kteří uvádí čtyři příčiny původu agresivity:

- 4 agrese jako instinkt (biologická nutnost vybití energie),
- 5 agrese jako získaný pud (uspokojení pudu pod vlivem určité situace),
- 6 agrese jako reakce na frustraci,
- 7 agrese jako naučené chování (v souvislosti se systémem odměn a trestů).⁴⁵

Agresi můžeme rozdělit na autoagresi zaměřenou proti vlastní osobě a heteroagresi zaměřenou proti ostatním osobám.

Šikana je úmyslné obtěžování, ponižování až týrání psychického či fyzického charakteru, nejčastěji ve vrstevnické skupině ve škole. Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane - zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování atp. Může se projevovat jako fyzické násilí a ponižování (bití, zavírání do šaten a skříní), psychické ponižování a vydírání (nadávání, dávání různých ponižujících úkolů) a nebo destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti (braní a ničení věcí, oblečení, peněz, svačín atd.), přičemž se může vyskytovat ve všech formách najednou.

⁴³ podle informací Českého helsinského výboru, dostupné na www.helcom.cz [cit. 2008-02-25]

⁴⁴ Volavka in: Fischer 2006

⁴⁵ Stankowski, A.: : Nástin problematiky etopedie a sociální patologie. 1. vydání. Ostrava 2004. Str. 109.

Agresorem bývá obvykle silný a zdatný, ale neukázněný a s potřebou se neustále předvádět, bývá bezohledný a necitlivý, snaží se dokázat svou vůdčí roli ve skupině, naopak oběť je zpravidla tiché, úzkostné, nejisté dítě, zpravidla nějak znevýhodněné, samotář, které napadlo do kolektivu nebo se výrazně odlišuje.

2. Preventivní programy a činnosti

2.1 Obecně k problematice prevence

V každé oblasti platí, že efektivnější a účinnější je vynakládat prostředky na prevenci než řešit již vzniklé problémy, toto samozřejmě platí i v rámci sociálně patologických jevů, jejichž důsledky jsou často život ohrožující či dokonce smrtelné (např. v případě drog). V posledních letech nastal rozvoj prevence a preventivních programů, zejména neziskových organizací, s ohledem na zvyšující se procento případů sociálně patologických jevů dětí a mládeže. Obecně je dobré, pokud jsou preventivní programy zaměřeny na podporu zdravého životního stylu a odolnosti vůči sociálně patologickým jevům, resp. nabízení jiné dostatečně zajímavé aktivity, místo striktních zákazů, které většinou mají opačný efekt. Problémem ale je lhostejnost a laxnost společnosti vůči sociálně patologickým jevům, aby mohla být prevence úspěšná a efektivní, musí mít podporu široké společnosti. Pokud je prevence konána ve společnosti, kde není porušování norem morálně odsuzováno, bude její realizace problematická.

Na vznik sociálně patologických jevů působí jednak vnitřní příčiny (psychické determinanty, duševní zdraví, sebehodnocení jedince) a vnější příčiny (rodina a zázemí, školní prostředí, práce, vrstevnické skupiny), a za druhé jeho samotný způsob života, jeho hodnoty, návyky a využití volného času, jeho zájmy.

Prevence je nejčastěji definována jako činnost s účelem snížit či zamezit výskytu zejména drogových a jiných závislostí. Primární prevence je předcházení kontaktu osob s negativním jevem (zejména tedy drogou), sekundární prevence se pak snaží u osob, které již drogu užívají, předejít závislosti, zatímco terciální prevence se pokouší minimalizovat dopady vzniklé závislosti jak na osobu závislou, tak na její okolí v souvislosti se zdravotními a sociálními riziky.

Podobně se dá použít dělení prevence i u dalších sociálně patologických jevů. Prevenci můžeme dále rozdělit na specifickou, která se specificky zaměřuje na určitou formu sociálně-patologického chování a na určitou cílovou skupinu, jeví se jako ohroženější či rizikovější, než skupiny jiné (děti závislých rodičů, hyperaktivní děti, obecně děti 12-18 let, mladí nezaměstnaní apod.), a nespécifickou prevenci, která zahrnuje veškeré aktivity podporující zdravý životní styl, které nemají přímou souvislost s užíváním návykových látek, tj. aktivity blízké daným věkovým

skupinám, které by byly poskytovány i v případě, že by problém spojený s užíváním návykových látek neexistoval. Jedná se tedy o aktivity, které obecně napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje sociálně-patologických forem chování a zaměřují se spíše na protektivní faktory vzniku závislosti.⁴⁶

Podle Markéty Žákové⁴⁷ z Informačního centra pro mládež Národního institutu dětí a mládeže (ICM NIDM) je efektivní primární prevence odbornou veřejností akceptovaná úroveň poskytovaných služeb, která splňuje zásady efektivní primární prevence a která umožňuje dosáhnouti maximální kvality a efektivity preventivního působení s cílem předcházet problémům a následkům souvisejícím se vznikem závislosti a dalších sociálně-patologických jevů. Podstatnými úkoly pro efektivnost je určení cílové skupiny, formy a obsahu programu primární prevence, časového harmonogramu, výběr vhodného prostředí a lektora.

Prevenici je důležité přizpůsobit věku a potřebám působené skupiny. Cílem primární, především nespecifické prevence v předškolním věku (3-6 let) je zakotvit ve vědomí dětí zdraví jako cennou hodnotu, kterou je třeba chránit a vytváření zdravých vztahů mimo rodinu. V mladším školním věku (6-12) se potom tyto dovednosti dále prohlubují, zároveň je třeba předávat pravdivé a jednoznačné informace o důsledcích užívání a škodlivosti zejména alkoholu a tabáku. Ve starším školním věku (12-15 let) přichází na řadu specifická prevence zaměřená především na drogovou problematiku. V tomto období je důležité naučit se navazovat zdravé vztahy mimo rodinu, s vrstevníky a čelit tak sociálnímu tlaku. Mládež (15-18 let) již má povědomí o drogách, a proto je třeba podpořit negativní postoj k jejich užívání a nabízet smysluplné využití volného času jako alternativu k užívání drog a jiným sociálně patologickým jevům, zároveň jim ukázat možnosti jak řešit vzniklé problémy a kam se obrátit v případě problémů spojených s užíváním drog. V dospělé populaci obecně je cílem primární prevence zejména objektivně informovat o problematice sociálně patologických jevů (hlavně drogové problematice) a odbourávat tak vzniklé mýty.⁴⁸

⁴⁶ Podle informací O. s. prevcentrum, informace dostupné na www.prevcentrum.cz [cit. 2008-02-20]

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ tamtéž

2.2 Preventivní programy a činnosti

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice. V oblasti protidrogové primární prevence bylo ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni.

MŠMT v oblasti prevence sociálně patologických jevů stanovuje základní strategii v dané oblasti, stanovuje priority prevence na následující období a vytváří strukturu a síť organizací podílejících se na těchto prioritách a v neposlední řadě podporuje vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství.

Druhy prevence

MŠMT rozděluje primární prevenci na specifickou, kterou jsou veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálně patologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření, a nespecifickou primární prevenci, která představuje základ a nosný prvek celého systému prevence; jedná se o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže, umožňující harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce. Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako prevence před sociální exkluzí, vyloučením ze společnosti. Součástí specifické primární prevence jsou Standardy specifické primární prevence, které jsou cestou ke zkvalitnění preventivních aktivit.⁴⁹ Programy primární prevence mají v současnosti širokou škálu podob. MŠMT rozděluje primárně-preventivní programy podle časovosti na jednorázové preventivní programy, které mívají většinou formu besedy, přednášky nebo komponovaného programu, které mají nízkou efektivitu, krátkodobé rozložení do několika dnů, střednědobé (cca dva až tři roky) a programy s dlouhodobým působením, kde není důležité, jak dlouho organizace daný program realizuje, ale jak dlouho konkrétní děti

⁴⁹ Převzato z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>, [cit. 2008-02-02]

tímto programem procházejí (pěti, sedmi, desetileté programy). V ideálním případě tento termín znamená kontinuální působení na děti od předškolního věku po jejich dospělost.⁵⁰

Za dítě je považována osoba ve věku do 18 let, za mladistvého považujeme jedince v rozmezí od 15 do 18 let a za mládež (nezaopatřené dítě) jsou považovány osoby ve věku od 18 do 26 let (je-li studentem).

MŠMT v Metodickém pokynu k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže zařazuje mezi tyto jevy širokou škálu výchovných problémů, výchovných poruch a poruch chování, a to včetně zneužívání návykových látek.

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- a) násilí a šikanování,
- b) záškoláctví,
- c) kriminality, delikvence, vandalismu a jiných forem násilného chování,
- d) ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- e) xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu,
- f) užívání návykových látek (vč. opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek,
- g) netolismu (virtuálních drog) a patologického hráčství (gambling),
- h) diváckého násilí.
- i) komerčního sexuálního zneužívání dětí,
- j) syndromu týraných a zneužívaných dětí
- k) sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.⁵¹

Strategické dokumenty MŠMT týkající se prevence sociálně patologických jevů

Nejdůležitějším dokumentem v oblasti prevence sociálně patologických jevů, který vydává MŠMT, je v současné době Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005

⁵⁰ Kolektiv autorů, Vybrané problémy primární prevence, MŠMT, 2007, online <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vybrane-terminy-primarni-prevence> [cit. 2008-03-25]

⁵¹ Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008

– 2008, která vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými koordinátory a metodiky prevence, výsledků analýzy potřeb terénu, z dlouhodobých cílů stanovených strategiemi nadresortních orgánů, ze zkušeností z naplňování koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998 – 2000 a 2001 - 2004.

Základními cíli strategie primární prevence sociálně patologických jevů na období 2005-2008 jsou:

- výchova ke zdravému životnímu stylu,
- rozvoj a podpora sociálních kompetencí,
- zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů.⁵²

Další důležitý dokument MŠMT je Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy, který vyplývá z Koncepce prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 1998 – 2000 a ukotvuje realizaci Minimálního preventivního programu na školách a ve školských zařízeních. Tento program představuje základní nástroj prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy a je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních školách, středních školách a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Jeho realizace je pro každou školu a každé uvedené školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce.⁵³

Organizace prevence v rámci MŠMT

Páteř systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy tvoří koordinátoři vedení a koordinovaní MŠMT: odborný pracovník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, krajský školský koordinátor prevence, okresní metodik prevence a školní metodik prevence. Na druhé straně MŠMT aktivně spolupracuje s jinými ministerstvy (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a

⁵² http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm [cit. 2008-02-02]

⁵³ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, MŠMT, Čj.: 14514/2000 - 51

sociálních věcí, Ministerstvo obrany) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty).

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu: Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. Cílem těchto pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty.⁵⁴

Do systému prevence v resortu MŠMT patří i další instituce a organizace veřejné správy:

- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech,
- základní, střední a speciální školy,
- školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,
- střediska pro volný čas dětí a mládeže,
- pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče,
- školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.⁵⁵

Neziskové organizace

Neziskové organizace jsou důležitou složkou občanské společnosti. V rámci prevence mají často důležitější funkci než státní instituce, protože jsou tvořeny spíše dobrovolníky než pracovníky institucí.

Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní. Nejčastěji vznikají různá občanská sdružení, která svépomocí zakládají nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, kontaktní centra. Terénní pracovníci pak poskytují preventivní činnosti (zejména tedy specifickou terciální prevenci již závislým).

Kontaktní centra jsou nízkoprahová zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je

⁵⁴ Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008

⁵⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, MŠMT, Čj.: 14514/2000 - 51

snížení sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.⁵⁶

Kromě těchto i jiných zařízení existují organizace poskytující služby následné péče, tedy poskytující zejména terciární prevenci, tedy snaha omezit možná zdravotní i sociální rizika závislým osobám. To jsou různé služby následné péče, terapeutické komunity, terénní programy atd. Tyto organizace působící v určitém konkrétním regionu vykonávají tzv. komunitní prevenci.⁵⁷

Školy, školská a mimoškolská zařízení

Školy hrají ve výchově a vzdělávání jedince zásadní roli. Stejně jako rodina se podílí na socializaci a vštěpují jedinci „správné“ vzorce chování, tedy chování v souladu se zájmy společnosti. Každá škola zřizuje funkci školního metodika prevence, jehož úkolem je společně s dalšími pedagogickými pracovníky vytvářet Minimální preventivní program, ve kterém si stanoví cíle prevence. Školní metodik prevence často spolupracuje s metodikem prevence v pedagogicko psychologické poradně, který bývá také jeho školitelem v oblasti prevence. Škola má mít takový vliv na formování dětské osobnosti, aby z nich vyrůstali lidé schopní posoudit vlastní chování a odolávat návykovým látkám a ostatním negativním vlivům.

⁵⁶ podle zákona č. 108/2007 Sb., O sociálních službách, ze dne 14. března 2006

⁵⁷ komunitní prevenci tvoří síť intermediátorů, kteří pomáhají ovlivňovat zejména drogové povědomí v komunitě a pomáhají řešit různé problémy působící drogami a drogově závislými. Tuto síť tvoří výrazné osobnosti (učitelé, podnikatelé, sportovci atd.), občanská sdružení a iniciativy, místní politici, instituce a úřady. Do této skupiny patří i vrstevníci, ale i kontroverzní skupina bývalých uživatelů, tzv. exuserů. Kolektiv autorů, Vybrané problémy primární prevence, MŠMT, 2007, online <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vybrane-terminy-primarni-prevence> [cit. 2008-03-25]

3. Sociálně patologické jevy v právním řádu ČR

3.1 Zákony

- Trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- Zákon o trestním řízení soudním č. 141/1961 Sb. (trestní řád)
- Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů
- Zákon č. 149/1998 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

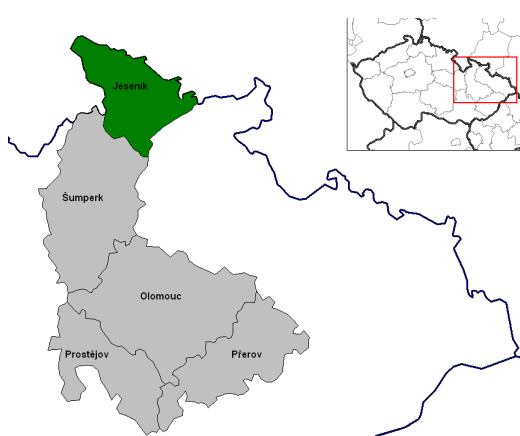
3.2 Strategie, vyhlášky a metodické předpisy:

- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, MŠMT, Čj.: 14514/2000 - 51
- Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané, MŠMT, č. j.: 25 884/2003-24
- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, MŠMT, č. j.: 20 006/2007-51
- Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 až 2009, schválená usnesením Vlády ČR č. 1305 ze dne 22.12.2004
- Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, č. j.: 14 423/99-22
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j.: 28 275/2000-22

4. Analýza situace sociálně patologických jevů na Jesenicku

Život jedince je ovlivněn genetickými vlivy, ale i vlivy prostředí. Proto je nutné vymezit prostorové zvláštnosti regionu Jesenicko. Zaměřím se zde na geografické, sociální a ekonomické podmínky života, včetně statistik, které ukazují určitý vývoj a provázanost a také jejich možnou podmíněnost s vytvářením pozitivního prostředí pro konání sociálně patologických jevů.

4.1 Geografie, sociální a ekonomické podmínky života, statistiky

Geografie a přírodní podmínky

Jesenicko, nejsevernější moravský region ležící mezi vrcholky Jeseníků, Rychleb a polskými nížinami Slezska, leží v severní části Olomouckého kraje. Hraničí převážně s Polskem (na Z, S a SV), dále na JV s Bruntálskem a na JZ s Šumperskem.⁵⁸

Jeseník je výchozím bodem pro turistiku ve

4 pohořích (Hrubý Jeseník, Rychlebské hory, Zlatohorská vrchovina, Králický Sněžník). Nejvyšší horou Moravy a Slezska je jesenický Praděd (1491 m). Region má rozlohu 718,96 km². Žije zde 41827 obyvatel⁵⁹, což znamená 58 obyvatel na km². Krajina je převážně lesnická na jihu a západě a zemědělská na severovýchodě, s menším podílem průmyslu, naopak významný je turistický ruch a lázeňství. Jsou zde bohatá naleziště žuly, vápenců, písků a hlín, oblast Zlatohorska je oblastí rudních kovů (měď, zlato...). Nejvýznamnější přírodní lokalitou je CHKO Jeseníky, další zajímavé oblasti jsou pokryty skalními stěnami, Rychlebské hory a Vidnanská nížina. Podnebí je zde chladné a vlhké. Jeseníky byly hraniční oblastí dosahu pevninského ledovce a proto zde najdete spoustu bludných balvanů, karů, souvků aj. Charakteristické jsou vrcholové skaliska. Oblast je významná vodohospodářsky, byla vyhlášena chráněnou oblastí přirozené akumulace vod.

⁵⁸ viz. mapa, zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Olomouck%C3%BD_kraj_-_Okres_Jesen%C3%ADk_%28Silesia%29.png

⁵⁹ Podle údajů Českého statistického úřadu z 1. 1. 2007 přístupné na <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1301-07> [online 19. 2. 2008]

Správní členění

Jesenický region patřil mezi naše nejmenší okresy a je také nejmladším okresem vůbec. V roce 1960 se okres Jeseník spojil se Šumperkem a až po roce 1989 se mnoho obcí okresu osamostatnilo a v roce 1997 vzniknul okres Jeseník. To ovšem trvalo jen do roku 2002, kdy byl zrušen okresní úřad a Jeseník se stal městem s rozšířenou působností jako součást Olomouckého kraje.⁶⁰

Správně je členěn do 24 obcí - měst je zde 5 (Javorník, Jeseník, Vidnava, Zlaté Hory, Žulová), 19 vsí nebo vesnic (Bělá pod Pradědem, Bernartice, Bílá Voda, Černá Voda, Česká Ves, Hradec-Nová Ves, Kobylá nad Vidnávkou, Lipová-Lázně, Mikulovice, Ostružná, Písečná, Skorošice, Stará Červená Voda, Supíkovice, Uhelná, Vápenná) a čtyři mikroregiony - Mikroregion Javornicko, Mikroregion Žulovsko, Mikroregion Jesenicko a Mikroregion Zlatohorsko. Je tu bývalé okresní město, nyní město s pověřeným úřadem (Jeseník) a dvě města s rozšířenou působností (Zlaté Hory, Javorník).

Něco málo z historie Jesenicka

Ve 12. století již byla osídlena Huzová a pravděpodobně se dobývaly stříbrné i zlaté rudy i ve vyšších částech Jeseníků (Rýmařovsko, Bruntálsko, Zlatohorsko). Vznikala další města biskupská Jeseník (1267-1268), Vidnava (kolem 1267). V době od druhé poloviny 13. století do počátku 14. století vznikala opevněná sídla, hrady, jako byl například Jánský Vrch (před r. 1307), Edelštejn (1281) u Zlatých Hor, Frýdberk (dnes Žulová - 1290), vodní tvrz v Jeseníku, sídlo hejtmanů panství vratislavských biskupů. Důležitou roli v Jeseníkách hrála kolonizace hornická, hornickými městy byly Zlaté Hory (Cukmantl či Edelstadt - neboli město ušlechtilých kovů) a Jeseník. Následující léta třicetileté války změnila rozvíjející se kraj v poušť. Třicetiletá válka přinesla hospodářský úpadek, stejně jako úpadek duchovní, jehož projevem se staly smutně proslulé čarodějnické inkviziční procesy ve Slezsku v letech 1622-1651 a o něco později následující procesy ve Velkých Losínách a v Šumperku (1678-1693), které si vyžádaly životy několika set nevinných lidí.

⁶⁰ převzato z <http://reklama.jinak.cz/historie.php?lang=cs&akce=oblast> [online 20. 2. 2008] a Sociálně demografické analýzy města Jeseník dostupné na oficiálním webu obce Bělá pod Pradědem http://www.bela.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=176&id=1274&query=okresu [online 24. 2. 2008, 23:00]

Teprve koncem 18. století dochází v celé oblasti Jeseníků k prudkému hospodářskému rozvoji, zejména v textilní a železářské výrobě, první pol. 19. století pak rozkvětu lázní - Lázně Jeseník - Priessnitzův Gräfenberk připomíná "zázračného vodního doktora" Vincenze Priessnitze. Po 2. světové válce, do konce roku 1946 byli odsunuti zdejší původní němečtí obyvatelé, kterých bylo na Jesenicku více než 80 procent. Po nich se začala města a vesnice dosidlovat českým obyvatelstvem. To znamenalo zejména úbytek kvalifikované pracovní síly a poznamenalo region na mnoho dalších let. V letech 1946 až 1949 zuřila v Řecku občanská válka, jež donutila tisíce Řeků k emigraci. Po uklidnění politické situace se jich část vrátila do své rodné země, ale mnoho z nich zde našlo svůj domov a na Jesenicku vznikla poměrně silná řecká komunita.

Jesenicko a současnost

V rámci osídlení existují v ČR periferní regiony v úrovni okresů a mikroregionů zejména v příhraničních a hornatých oblastech na severovýchodě republiky. Značné problémy způsobuje periferním regionům nedostatečné dopravní napojení na regionální centra. Odlehlost se podílí na udržování nadprůměrné nezaměstnanosti a celkovém útlumu ekonomických aktivit v území, který není plně kompenzován příjmy z cestovního ruchu a zemědělství. Periferní regiony trpí nezájmem investorů, kteří do nich neumísťují nové výroby. Jesenicko je podle Strategie regionálního rozvoje Ministerstva pro místní rozvoj⁶¹ zařazováno mezi zaostávající regiony, vykazuje nedořešené problémy a celkově nízkou rozvinutost.

Také vývoj počtu obyvatel má již delší dobu klesající tendenci, což lze podložit tím, že od roku 1990 do roku 2004 se počet obyvatel snížil o 2 %.⁶² Nejvíce se na tom podílí odchod lidí v produktivním věku, včetně absolventů, kteří zde nemohou najít práci. Na Jesenicku je jedna z největších měr nezaměstnanosti v ČR. Zatímco celorepubliková průměrná míra nezaměstnanosti ČR je 7 % za Olomoucký kraj je to 10 %, za Jesenicko dokonce dosahuje 16 %. Na nezaměstnanosti se podílí také mírně nižší dosažené vzdělání obyvatel ve srovnání s ostatními okresy (z územního

⁶¹ Charakteristika vlivu regionálních disparit a jejich projevů na strategickou orientaci regionálního rozvoje ČR po roce 2006 vychází z analýz a poznatků z realizace aktuální Strategie regionálního rozvoje (SRR) ČR a z analýz prováděných pro přípravu SRR po roce 2006. MMR, 2006. online [http://www.cpkp.cz/regiony_old/rkv/nrp/v2_20050725_6_disparity.htm#_ftn1]

⁶² Sociálně demografická analýza města Jeseník, http://www.bela.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=176&id=1274&query=okresu [cit. 2008-02-24]

hlediska); nejvíce nezaměstnaných je vyučených (50 %) nebo bez vzdělání či se základním vzděláním (32 %). Místní zaměstnavatelé sice mají zájem o lidi s vyšším vzděláním, ale nejsou schopni tyto uchazeče zaplatit tak, jak by si to představovali, proto se stěhují do větších měst, kde je větší šance sehnat práci s lepším platovým ohodnocením. Jen pro srovnání - průměrná měsíční mzda na Jesenicku dosahuje 80 % průměrné mzdy v celorepublikovém měřítku, zatímco průměrná registrovaná nezaměstnanost Jesenicka dosahuje 120 % celorepublikového průměru.

Snižující se počet obyvatel je způsoben jednak vnitřní migrací do vnitrozemí, kde je podstatně vyšší šance na získání práce, ale také obecným demografickým vývojem společnosti, který celkově je charakteristický snižováním živě narozených dětí a zvyšováním počtu lidí v postproduktivním věku.

Právě vyjížděka za prací, ale i za studiem a ostatními kulturními událostmi, stejně jako velký počet malých obcí, je pro Jesenicko typická. Vyplývá to z nejen ze špatné dopravní infrastruktury, vysoké nezaměstnanosti, ale také z malého výběru možností a určitou izolovaností kraje vůči ostatním oblastem a územím jako celku.

4.2 Sociálně patologické jevy na Jesenicku

Sociálně patologické jevy dětí a mládeže obecně

Podle výzkumů NIDM označují samotné děti a mládež jako nejčastější negativní jevy, které samy ony nebo jejich vrstevníci konají nebo ke kterým mají sklony zvýšenou konzumaci alkoholu (jmenována 87,5% respondentů), na druhém vysokou spotřebu cigaret (83,3%) a na třetím místě zvýšenou konzumaci měkkých drog (74,7%). Další z nabízených neřestí a přestupků již jmenovala méně než polovina dotázaných (seřazené podle největší četnosti): šikana, pouliční kriminalita, rušení veřejného klidu, zvýšená konzumace tvrdých drog, gamblerství, rasové konflikty, vloupání do bytů, chat a na posledním místě prostituce. Zajímavé je, že stejný výzkum prezentovaný u učitelů se shoduje s prvními třemi místy, pak jsou ale výsledky odlišné – šikana je pro děti větším problémem a naopak rušení klidu se zdá být nebezpečnější pro učitele než pro děti.⁶³

⁶³ Národní institut dětí a mládeže Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy, Praha 2006 – Aktuální problémy mladé generace, [online], www.nidm.cz/prilohy/vyzkum/aktualni_problemy_mladeze.pdf www.nidm.cz/prilohy/vyzkum/aktualni_problemy_mladeze.pdf [cit. 2008-02-10]

Kriminalita

Úroveň kriminality mladistvých (tedy osob ve věku 15 – 18 let) je podle posledních výzkumů přinejmenším stabilizovaná; registrovaná kriminalita se týká ve většině případů kriminality majetkové s primárně zjištěným záměrem, přesto, že média vyvolávají dojem, že se nejvíce projevují agresivní sklony a fyzicky nebezpečné útoky. Kriminalita spojená s agresivní či násilným chováním, je sice zanedbatelná z hlediska kvantity, ale o to neméně závažné případy to jsou.

Území okresu Jeseník koresponduje se správním členěním policejního správního členění a tomu odpovídá i počet jednotlivých služeben Policie ČR v okrese. Městská policie je zřízena pouze v Jeseníku. Celková úroveň kriminality je nižší než celorepublikový průměr, je to dáno tím, že území Jesenicka je rozčleněno na malé obce, proto předpoklady pro páchaní trestných činů jsou menší než na území s větší koncentrací obyvatelstva, také zde není taková anonymita jako ve velkých městech. Policie ČR vykazuje oproti jiným okresům vysokou objasněnost trestných činů.

Kriminalitu dětí a mládeže eviduje Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Jeseníku, věcně přísluší řešit kurátorovi pro mládež, jehož úloha v posledních letech značně stoupá. Děti jsou (stejně jako v mém vymezení) označovány osoby 15leté a mladší, mladiství jsou osobami mezi 15. až 18. rokem života. Údaje z roku 2004/2005 ukazují menší pokles přestupků, výchovných problémů i trestných činů řešených kurátorem. Děti a mladiství spáchali v roce 2004 na území okresu Jeseník celkem 94 trestných činů. To představuje 10,6 % z celkového počtu trestných činů spáchaných na území okresu Jeseník (přibližně 2,7 % byla spáchána dětmi a přibližně 7,9 % mladistvými). Přestupky dětí a mladistvých činí v okrese Jeseník malou část všech spáchaných přestupků, tedy přibližně 5,9 %, nejčastěji to jsou přestupky proti občanskému soužití, přestupky projednané podle zvláštních právních předpisů a přestupky proti majetku.⁶⁴

Drogy a závislosti – tzv. rizikové environmentální faktory

Nejčastěji užívanými drogami v České republice jsou stejně jako v ostatních evropských státech alkohol a tabák. Pravidelně kouří přibližně 30 % dospělých

⁶⁴ zdroj: Sociálně demografická analýza města Jeseník, [online], http://www.bela.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=176&id=1274&query=okresu [cit. 2008-02-24] přehled viz. Příloha, tabulky č. 1 a č. 2.

Čechů, ale také téměř 30 % mladistvých; roční spotřeba alkoholu v ČR dosahuje 10 litrů čistého alkoholu na osobu a v populaci jsou široce rozšířené zdravotně rizikové formy užívání alkoholu. Užívání alkoholu i tabáku je celospolečensky tolerováno a problémy spojené s jejich užíváním jsou naopak podceňovány. Počet tzv. problémových uživatelů drog v roce 2006 (tj. dlouhodobých pravidelných uživatelů pervitinu a opiátů, zejména injekčních uživatelů) byl dlouhodobě stabilní (cca 30 tisíc, z toho 2/3 uživatelé pervitinu, 1/3 uživatelů opiátů).⁶⁵

V České republice je konzumace návykových látek považována za protiprávní jednání, jejich užívání osobami mladšími 18 let je považováno za nebezpečné chování a takový jedinec má nárok na pomoc orgánu sociálně-právní ochrany.⁶⁶

Různé výzkumy potvrzují souvislost mezi tzv. rizikovými enviromentálními faktory a výskytem užívání drog a jeho důsledků.⁶⁷ Z těchto údajů vychází, že Olomoucký kraj (stejně jako dalších 6 krajů) vykazuje relativně příznivý stav demografických a zdravotních ukazatelů a příznivou situaci v užívání drog. Mezi sociodemografické ukazatele ovlivňující riziko užívání drog patří potratovost a porodnost, úroveň vzdělání a náboženské vyznání obyvatelstva. Zatímco úroveň vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva v Olomouckém kraji se pohybuje kolem celorepublikového průměru, podíl obyvatelstva hlásícího se k náboženskému vyznání se pohybuje nad průměrem (celkově 32,14 %, Olomoucký kraj 36,98 %).⁶⁸ Celkově se však Olomoucký kraj, jehož je Jesenícko součástí, umístil na 4. místě v pořadí krajů podle rizikových enviromentálních ukazatelů. Je typický nižším výskytem experimentálního i problémového užívání nelegálních drog a zároveň nižším počtem žádostí o léčbu v souvislosti se závislostí na heroinu. Naproti tomu konkrétně na Jesenícku je známo vysoké procento osob užívajících pervitin. Podle streetworkerů jej užívá každý 40. občan Jesenícka.⁶⁹ Stejně tak rozšířená je i marihuana, kterou

⁶⁵ http://www.drogy-info.cz/index.php/info/legalni_drogy/legalni_drogy_v_cr_strucny_prehled_situace
portál Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti

⁶⁶ přehled dětí a mladistvých umístěných do náhradní rodinné, ochranné a ústavní výchovy v letech 2003 až 2005 ukazuje tabulka č. 3, Oddělení sociálně právní ochrany dětí, která má kompetence v oblasti dětí a mladistvých, a to zejména v oblasti kriminality, náhradní rodinné péče, sledování výchovy a výkonu dohledu apod. , přejato ze Sociálně demografické analýzy města Jeseníku

⁶⁷ srov.: Srovnání užívání drog a jeho dopadů v krajích České republiky v roce 2002. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti.

⁶⁸ Z celkového počtu obyvatel 42 413 okresu Jeseník se k náboženskému vyznání přihlásilo 12 281, tj. 29,0 % obyvatel. Bez vyznání bylo sečteno 26 689, tj. 62,9 % obyvatel, a zbytek 3 443 osob, což představuje 8,1 %, údaj o vyznání nevyplnil. Zdroj: Sociálně demografická analýza města Jeseník.

⁶⁹ Podle údajů z roku 2005 to bylo 1200 narkomanů, z toho 250 ještě ani nebylo 18 let. Zdroj: <http://archiv.newton.cz/tvr/2008/01/08/44e8821c85304ac12fdc783e7b24cf44.asp>

kouří až 60 procent mladých do 18 let.⁷⁰ Podle posledních průzkumů⁷¹ zkusilo nějakou drogu 68,41 % mladistvých, nejvíce byla jmenována marihuana, alkohol a cigarety. Poměrně velké procento mladistvých sdělilo, že pro ně není problém drogu sehnat, nezáleží zde ani na velikosti obce, avšak z výzkumu vyplynulo, že respondenti bydlící na vesnici méně inklinují k experimentům s drogami, stejně jako respondenti z neúplných rodin. Mezi nejvíce ohrožené oblasti patří Javornicko a Zlatohorsko, žije tam nejvíce mladistvých nitrožilních narkomanů v regionu.⁷² Nízkoprahová centra jako prevence drogových závislostí jsou zatím zřízena pouze v Jeseníku, stejně jako kontaktní centrum.

Sebevražednost

Sebevražednost dětí je spíše výjimečná, její četnost stoupá až kolem 10. až 12. roku s proměnou myšlení dítěte, kdy začíná chápat smysl smrti. Většina pokusů je ale zkratkovitou reakcí na nějaký problém, nejčastěji v souvislosti se školou.⁷³ Suicidium může být vykonáno dvěma způsoby – tzv. měkkou metodou (léky – tu volí častěji ženy a častěji je také prostředkem demonstrativní sebevraždy, je to tedy spíše pouze suicidální pokus) a tvrdou metodou (strangulace, střelná rána – častěji volená muži).⁷⁴ Olomoucký kraj patří obecně mezi kraje s vysokým indexem sebevražednosti. Nejvyšší počet celkových sebevražd na 100 000 obyvatel vykazoval v roce 2002 okres Jeseník a dosáhl hodnoty 30,70 případů. Nejméně sebevražd na 100 000 obyvatel bylo v okrese Přerov, a to 8,88 případů. Průměr za Olomoucký kraj činil 17,41 případů na 100 000 obyvatel. Tyto průměry se týkají všech sebevražd bez ohledu na věkové rozčlenění. Pokud se zaměříme přímo na věkové kategorie, zjistíme, že na Jesenicku nebyla (v roce 2002) ve věkové kategorii 0 – 14 let spáchána na rozdíl od ostatních okresů Olomouckého kraje žádná sebevražda, ale ve věkové kategorii 15 – 39 let již bylo spácháno sebevražd 17.⁷⁵ Toto členění má jednu nevýhodu – nerozděluje mládež a dospělé. Jeseník také patří mezi okresy, v nichž došlo ke vzrůstu relativní sebevražednosti v hodnoceném pětiletí proti předchozímu stejně dlouhému období. Určitý vliv má stárnutí populace a tedy větší předpoklad

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ Analýza dat výzkumu drogové situace na Jesenicku – výzkum realizovaný na jesenických SŠ

⁷² <http://archiv.newton.cz/tvr/2008/01/08/44e8821c85304ac12fdc783e7b24cf44.asp>

⁷³ Vágnerová, Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2007. Str. 503.

⁷⁴ Koutek, Kocourková, Sebevražedné chování, : současné poznatky o suicidalitě a její specifikaci u dětí a dospívajících. 2. vydání. Praha : Portál, 2007. Str. 29.

⁷⁵ www.uzis.cz

růstu počtu sebevražd.⁷⁶ U dětí není četnost dokonanych sebevražedných pokusů tak vysoká, spíše se jedná o sebevražedné myšlenky. Nejčastějším motivem dětí a mladistvých jsou problémy a konflikty rodinné, u dětí do 14ti let školní problémy, u starších dětí pak často problémy vztahové nebo erotické. Spouštěčem takovýchto myšlenek pak bývá sociální prostředí – rodina, vrstevnická skupina, špatné finanční zázemí nebo zdravotní stav, často podpořený nějakou psychickou poruchou (např. schizofrenie, deprese) nebo závislostí.⁷⁷ V souvislosti s tím je zajímavé, že procento dětí ošetřených v psychiatrických zařízeních zdaleka převyšuje krajský i celorepublikový průměr (9 908 ošetřených, z toho 8,46 % dětí oproti krajskému průměru 4,29 % a celorepublikovému průměru 3,59 %).⁷⁸

Rasismus a extremismus

Z různých společenských skupin jsou podle respondentů hlavním nositelem kriminálního chování v ČR Romové (43 % odpovědí). Téměř každý třetí dotázaný pak kriminální chování spojuje s cizinci, přistěhovalci či uprchlíky, více jak každý čtvrtý s nějakým typem závislosti, především se závislostí drogovou.⁷⁹ I toto ilustruje situaci, jak je v současné společnosti na Romy nahlíženo. Více než Romů (0,6 %) je však na Jesenicku občanů s jinou národností – slovenskou (1,6 %), německou (1,6 % - bývalé Sudety), silná je zejména řecká komunita. Tito občané ovšem již nejsou bráni jako cizinci. V okrese Jeseník nejvíce obyvatel uvádělo českou, moravskou a slezskou národnost. Jednalo se o 89 % všech obyvatel. Následují obyvatelé, kteří se hlásí ke slovenské národnosti a představují 5 % podíl. U zbývajících obyvatel byla uvedena jiná národnost nebo se k žádné národnosti

⁷⁶ Sebevraždy podle krajů a okresů, ČSÚ, online

[[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/FB0048328E/\\$File/401206k10.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/FB0048328E/$File/401206k10.pdf)]

⁷⁷ Koutek, Kocourková, Sebevražedné chování, str. 37.

⁷⁸ Psychiatrie vč. AT a sexuologie - činnost v Olomouckém kraji v roce 2004, dostupné na

[http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20®ion=71&mnu_id=3983&mnu_action=select] Počet ošetření u dětí (0 – 14 let) dosáhl 862 ošetření na 10 000 dětí této věkové skupiny a u dorostu (15 – 19 let) 2 079 ošetření na 10 000 dorostu. Ze sledovaných vybraných diagnóz (resp. skupin onemocnění) se nejvíce pacientů léčilo na neurotické poruchy (F40-F48, F50-F59), což představovalo 36,5 % z vybraných onemocnění. Necelou pětinu z vybraných onemocnění zaujímaly afektivní poruchy (F30-F39) a desetinu organické duševní poruchy (F00-F09). Údaje za rok 2004.

⁷⁹ Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění – Občané o kriminalitě a prevenci, kde odpovídali občané 15+ <http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/index.htm>

nepřihlásili.⁸⁰ Romové jsou přesto skupinou obyvatel, která je viděna minimálně jako problematická. S pohledu krajských statistik⁸¹ je Severomoravský region brán jako jeden z nejzatíženějších regionů trestnou činností s extremistickým podtextem (63, tj. 25,4 %), přesto v letech 2005/2006 klesl počet těchto případů (fakticky o 11 případů). Jesenicko, ačkoli se čas od času objevují v médiích různá napadení apod. s rasistickým podtextem, patří (na rozdíl od sousedního okresu Bruntál) mezi okresy regionu s menší četností těchto případů, což je dáno zejména menší koncentrací romských obyvatel.

V posledních letech se (podle mého názoru a zkušeností z okolí) mládež při hledání určitých vzorů přiklání spíše anarchistům a punkovému stylu oblékání, což je bráno jako určitá rebelie a vymezenost vůči většinové společnosti (roztrhané oblečení, těžké boty a tzv. „čiro“ jako projev protestu), snahou začlenit se do vrstevnické skupiny.

Šikana

Problematika šikany je často podceňována a její případy jsou latentní, neodhalené. Školy sice podnikají v této oblasti stále více kroků, ale odhalování šikany v praxi a potrestání agresorů je stále těžkým úkolem. Podle Michala Koláře školy často problém šikany odmítají přijmout, přesto, že je podle současných výzkumů postiženo zhruba dvacet procent skupin na našich školách. Znamená to tedy, že u nás je šikanováno na 300 tisíc dětí.⁸² Určit, kolik případů šikany se vyskytuje (zejména tedy ve školách pokud hovoříme o dětech a mládeži) je těžké nejen z důvodu, že oběti šikany se bojí o svém trápení mluvit a lidově řečeno „prásknout“ spolužáka, aby neměly ještě větší problémy, bývá jim také vyhrožováno, na druhou stranu je těžké oddělit hranici škádlení a provokování od šikany, psychického a fyzického týrání. Souhrnná data o šikaně na Jesenicku je z těchto důvodů nemožné uvést, konkrétní data mají školy, s ohledem na nepřesnost těchto údajů (skutečný počet). Boj proti

⁸⁰ podle Sociálně demografické analýzy města Jeseníku, online http://www.bela.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=176&id=1274&query=okresu [online 24. 2. 2008, 23:00]

⁸¹ okres Jeseník v tomto případě spadá pod agendu Severomoravského regionu – správního členění Policie ČR, Informace o problematice extremismu na území české republiky v roce 2006 předložena vládě ČR jako samostatná příloha č. 2 Zprávy o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2006, kterou vzala vláda ČR na vědomí usnesením č. 478 ze dne 2. května 2007. online [www.mvcr.cz/dokument/2007/extrem06.pdf]

⁸² <http://www.sikana.org/>

šikaně a její přecházení je jen jedním z řady úkolů, které škola má při výchově dítěte, resp. tuto funkci vykonává školní metodik prevence, který také vytváří minimální preventivní program. Podaří-li se omezit šikanu, ubude také vandalského ničení různých předmětů, klesne počet krádeží a zlepší se i celková atmosféra, kázeň a pořádek ve škole, zvýší se spokojenost dětí s pobytem ve škole. K šikaně dochází nejčastěji na skrytých místech ve škole, o přestávkách, na WC, není však vyloučeno, že nedochází za přítomnosti učitele, který si myslí, že strkání, rvačky a výsměch prostě patří ke školním létům a vždycky bude nějaký „otloukánek“. Obětí šikany může být široký okruh dětí:

- dítě, které je ve škole nové, nemá ještě ve škole kamarády a přijde do sehraného kolektivu, častěji se stane obětí nepřátelství pro nějaký handicap (tělesná neobratnost) spíše než pro přednost (je oblíbené u učitelů),
- dítě pocházející se sociálně slabého prostředí – tato sociálně ekonomická šikana se v dnešní době často objevuje pro nárůst rozdílů dětí z „chudých a bohatých“ rodin,
- rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem. Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružovat, dítě s protivným chování atp.
- zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně agresory. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných dětí.⁸³

⁸³ www.pppor.zlinedu.cz

5. Podpůrné aktivity pro řešení soc. pat. jevů v regionu

5.1 Organizace a instituce orientované na prevenci sociálně patologických jevů působící na Jesenicku

Instituce a organizace zabývající se sociálně patologickými jevy obecně:

MPSV

Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy MŠMT metodicky vede krajské školské koordinátory prevence.

Krajský školský koordinátor prevence – pracovník krajského úřadu Olomouckého kraje OŠMS Bc. Ladislav Spurný

Metodik prevence - pracovník školského poradenského zařízení – PPP Jeseník PhDr. Martin Kupka

Školní metodik prevence - pedagogický pracovník konkrétní školy či školského zařízení

Organizace zabývající se sociálně patologickými jevy na Jesenicku nebo se vztahem ke specifčnosti Jesenicka

Jesenicko je specifické určitou územní izolovaností a množstvím malých městeček, přičemž centrálním městem je Jeseník a další větší města, např. Ostrava nebo Olomouc, která je zároveň krajským městem, jsou velmi vzdálené. To znamená i určitou obtížnost při vytváření prevence i samotných organizací konajících prevenci. Tuto problematiku řeší také Sociálně demografická analýza okresu Jeseník a z ní vycházející Komunitní plán sociálních služeb na Jesenicku na rok 2007 až 2010. Podle tohoto komunitního plánu je vybavenost (bývalého) okresu Jeseník sociálními službami vzhledem k velikosti umístění území na dobré úrovni, nicméně rozmístěnost těchto služeb je nerovnoměrná. Na území okresu zajišťují sociální

služby Olomoucký kraj, prostřednictvím příspěvkových organizací, města a obce také zpravidla zřizováním příspěvkových organizací, a nevládní neziskové organizace, jejichž role je právě na území okresu Jeseník nezastupitelná. Za jeden z nejdůležitějších úkolů na poli prevence je chápána protidrogová prevence, kterou zajišťuje v současné době pouze jedna organizace (o. s. Darmoděj – Kontaktní centrum), bylo by dobré rozšířit její služby na větší území (terénní pracovníci) a také přidat služby následné péče ohrožené závislostí na návykových látkách.

Instituce působící v oblasti prevence

Pedagogicko psychologická poradna

Nejdůležitější institucí na poli prevence působící na Jesenicku je Pedagogicko-psychologická poradna (dále jen „PPP“) Olomouckého kraje se sídlem v Jeseníku, pracoviště krajské Pedagogicko–psychologické poradny v Olomouci. PPP je školské zařízení, poskytující zdarma odborné služby školám a rodičům. Odborné činnosti v poradně provádí kvalifikovaní psychologové a speciální pedagogové. Spolupracují se školami v regionu, zejména s výchovnými poradci a školními metodiky prevence. Pracovník PPP je zároveň okresním metodikem prevence.

Hlavní součástí činnosti PPP je přímá práce s dětmi a žáky předškolních zařízení, škol a školských zařízení ve věku od 3 let do ukončení středního, resp. vyššího odborného vzdělání a s jejich rodiči, a to jak formou individuální péče, tak formou skupinové práce. Na základě doporučení PPP je volena nebo upravována vzdělávací cesta žáků. Při vedení dětí a žáků PPP aktivně ovlivňují proces přijímání a upevňování poznatků, postojů a hodnotové orientace (volba vhodného učebního stylu, rodinná terapie apod.). PPP napomáhají při rozvoji pedagogicko-psychologických kompetencí učitelů, participují na činnostech v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a na kariérovém poradenství.⁸⁴

⁸⁴ Podle Institutu pedagogicko psychologického poradenství, který soustřeďuje a zpracovává informace o službách pedagogicko-psychologického, speciálně pedagogického, výchovného a kariérového poradenství ve školství; online <http://www.ippp.cz/>

Neziskové organizace

Na Jesenicku působí různé neziskové organizace zabývající se zčásti nebo plně svým zaměřením prevencí sociálně patologických jevů.⁸⁵ Většina z nich sídlí přímo v Jeseníku – PPP, o. s. Darmoděj, které spravuje Kontaktní centrum a Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Čtyřlístek, o. s. Virtus, které provozuje stejnojmenné nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále jen „NZDM“). Ostatní organizace se někdy lehce dotýkají prevence sociálně patologických jevů – např. Poradna pro rodinu apod., ale není to jejich primárním cílem. Některé organizace se věnují prevenci tak, že organizují smysluplné využití volného času dětí a mládeže – jsou to především Středisko volného času DUHA Jeseník, které vzniklo spojením Domu dětí a mládeže se Stanicí mladých přírodovědců v Jeseníku orientované především na přírodovědné kroužky, Junák (se sídlem v Jeseníku a oddíly ve vybraných okolních obcích), hnutí Brontosaurus Jeseníky pořádající zážitkové i pracovní akce na ochranu přírody. Samozřejmě zde existuje mnoho spolků a sdružení nebo zájmových kroužků (včelařský, mladý záchranář, teraristický, akvaristický). Dalšími organizacemi působící v oblasti prevence jsou školy, školská a mimoškolská zařízení.

V letošním roce Jeseník poprvé patřil k dvaceti sedmi městům ČR, kde proběhla prezentace činnosti organizací pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase - Bambiriády 2007, jejíž pořadatelem je Česká rada dětí a mládeže s podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, koordinátorem celé akce pak bylo SVČ DUHA Jeseník, spolu s Hnutím Brontosaurus Jeseník, Mateřským centrem Krteček a Junákem.

O. s. Darmoděj

Kontaktní centrum Darmoděj se zaměřuje na cílovou skupinu uživatelů drog a poskytuje služby poradenství, krizové intervence a informačního servisu pro uživatele drog, rodiče a širokou veřejnost. Monitoruje oblastní drogovou scénu. Pořádá různé preventivní akce, zejména besedy a přednášky na školách (primární prevence).

NZDM Čtyřlístek

Projekt 4lístek si bere za cíl minimalizovat sociálně patologické jevy u mládeže, jako je užívání návykových látek, extremismus, šikana nebo kriminalita, formou:

⁸⁵ Tabulka kontaktů na neziskové organizace působící v oblasti prevence na Jesenicku viz. příloha.

- Prevence rizikového chování mládeže
- Pomoci a podpory při řešení obtížných životních situací
- Poskytováním informací o trestně – právních následcích rizikového chování
- Podpory při začleňování do kolektivu
- Podpory při smysluplném trávení volného času
- Podpory rozvoje jednotlivce, jeho schopností a dovedností⁸⁶

o. s. Virtus

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, centrum sebepoznání a tvořivosti, jehož cílovou skupinou jsou rizikové – ohrožené děti a mládež ze sociálně slabých, neúplných rodin a ze sociálně vyloučené komunity, poskytuje individuální poradenskou, sociální a pedagogickou pomoc, která se zejména snaží v klientovi vytvořit takové dovednosti a návyky, které napomáhají k všestrannému rozvoji osobnosti, upevňují pozitivní vzorce chování a řešení konfliktů, motivují k převzetí zodpovědnosti a usnadňují postupné včlenění se do společnosti.

V současné době se VIRTUS prezentuje těmito aktivitami:

- Nízkoprahový klub pro děti a mládež.
- Studio sebepoznání a rozvoje osobnosti.
- Arte-dílna.
- Vzdělávací a prožitkové semináře.
- Divadelní činnost souboru MANDATUM.
- Křesťanské programy nejen pro mládež.

Aktivity veřejných institucí

Městský úřad Jeseník

Alena Kalinová

vedoucí oddělení sociálních věcí a zdravotnictví

- tajemník komise pro sociálně-právní ochranu dětí

Bc. Jiří Kovalčík

- protidrogový koordinátor

Komise prevence kriminality je poradní orgán Rady města Jeseníku, jejíž činnost by měla přinést efektivnější součinnost jednotlivých útvarů a organizací (města, státu,

⁸⁶ podle webových stránek <http://www.darmodej.cz/newwww/4listek/index.html>

neziskových organizací), jejichž činnost zasahuje do preventivně – výchovné činnosti.

Městská policie Jeseník

Městská policie je orgánem Městského úřadu v Jeseníku, s působností zejména na území města Jeseníku, již byla přidělena preventivní činnost v oblasti prevence kriminality. V Jeseníku se prevenci věnují dva až tři pracovníci městské policie: zejména manažer prevence kriminality p. Miroslav Táborský, strážník městské policie (a současně člen zastupitelstva města) a Bc. Pavel Šuranský, velitel městské policie.

Policie ČR okresní ředitelství Jeseník

Policie ČR se zabývá primární prevencí sociálně patologických jevů dětí a mládeže v oblasti kriminality dětí a mládeže, zejména proto, že policie je ta, která tyto trestné činy objasňuje. Policie spolupracuje s mnoha dalšími institucemi, jako jsou školy, pedagogicko-psychologické poradny, výchovné ústavy apod., preventivní aktivity probíhají průběžně na všech školách v okrese Jeseník. Nejčastěji jedná se problematiku šikany a násilí, záškoláctví, alkoholismus a kouření, kriminalita a delikvence rizikového sexuálního chování, vandalismus, patologické hráčství, dále pak projevy xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu. V neposlední řadě patří do tohoto výčtu sociálně patologických jevů také drogová problematika a problematika virtuálních drog.

Krajská hygienická stanice Olomouckého kraje se sídlem v Olomouci

Oddělení podpory zdraví podporuje zavádění a rozšiřování místních programů ochrany a podpory veřejného zdraví, přičemž spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy při tvorbě zdravotní politiky.

V oblasti drogové epidemiologie provádí zpracování a analýzu dat za Olomoucký kraj, primární prevencí toxikománií, zabezpečuje návaznost na národní programy podpory zdraví a programy WHO. Územní pracoviště Šumperk pak zpracovává a analyzuje data za šumperský a jesenický okres (MUDr. Veronika Panáčková).⁸⁷

⁸⁷ <http://www.khsolc.cz/odbory.aspx>

Organizace poskytující služby následné péče

O. s. Darmoděj

Kontaktní centrum Darmoděj

K-centrum poskytuje dále:

- služby harm reduction, tj. výměnný program injekčního náčiní a distribuce drobného zdravotnického materiálu, informační služby pro uživatele drog a základní zdravotnické ošetření s cílem snižovat zdravotní škody spojené s užíváním drog (sekundární prevence),
- základní potravinový a hygienický servis pro klienty ve finanční tísní v tzv. kontaktní místnosti, terénní sociální práce, poradenství + asistenční služba, internetové a telefonní poradenství,
- zprostředkování odborné léčebné péče + reference (na detoxikační jednotku, léčbu ústavní i komunitní či doléčovací program, psychiatrické; zprostředkování gynekologické, venerologické, sexuologické péče; zprostředkování péče pro děti experimentující s drogami aj.) – spolupráce s terapeutickou komunitou Fides Psychiatrické léčebny Bílá Voda,
- terapie (motivační trénink a podpurná terapie, příprava na léčbu s cílem následné abstinence), možnost výkonu obecně prospěšných prací,
- práce s rodiči a rodinami uživatelů drog (individuální a skupinová terapie rodičů).⁸⁸

Projekt Terénní program při K-centru

Aktivně vyhledává rizikové uživatele drog a pracuje s nimi v terénu a snižuje tak rizika spojená s jejich životním stylem. Pracuje s uživateli v mnohdy odlehlých oblastech regionu. Mezi nejdůležitější oblasti působení patří Javorník, Lipová lázně, Zlaté Hory, Vidnava, Jeseník.⁸⁹

Výchovný ústav a školní jídelna Žulová

Výchovný ústav a školní jídelna Žulová (dále jen „výchovný ústav“) plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Hlavní účel a předmět činnosti je péče o děti

⁸⁸ podle webových stránek www.darmodej.cz

⁸⁹ převzato z dokumentu Program primární prevence K-centrum Darmoděj Jeseník, dostupné online na http://www.darmodej.cz/newwww/darmodej_K-C/besedy.htm

starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výchovná činnost je zajišťována v souladu s ročním plánem výchovných činností a vzdělávací činnost je organizována v okolních středních školách a učilištích (OÚ Lipová Lázně, SOU Horní Heřmanice, SOU Potravinářské Jeseník, SPgŠ a SZŠ Krnov, SŠ Opava). Ve výchovném ústavu jsou děti umístovány podle jejich potřeb na dvě oddělení – na odd. č. 1 jsou děti s poruchami chování (dvě skupiny dívek a jedna skupina chlapců) připravujících se na výkon povolání vyžadující stálou kontrolu a na odd. č. 2 (s výchovně léčebnou péčí) je skupina chlapců vyžadující intenzivní individuální péči se závažnými poruchami chování experimentující s návykovými látkami nebo drogově závislí, jež neplní své povinnosti v životě, nerespektují autority a se dopouštějí také trestné činnosti, která je často prostředkem pro získání drogy. Ve výchovném ústavu je pak základním cíle abstinence od návykových látek a vytvoření určitého nadhledu na návykové látky, stejně jako zvládnutí pobytu bez útěků a plnění stanovených pravidel. Samozřejmostí je spolupráce s psychiatry, sociálními pedagogy a sociálními pracovníky, dobrá spolupráce je také mezi výchovným ústavem a psychiatrickými zařízeními (zejména Psychiatrická léčebna Bílá Voda).

Výchovný ústav Vidnava

Výchovný ústav Vidnava zajišťuje základní, střední a další vzdělávání pro chlapce s nařízenou ochrannou výchovou, stejně jako jejich všestranný rozvoj osobností, resocializaci, sportovní, zájmovou a kulturní činnost a tělesný rozvoj, úpravu sociálního chování, změnu hodnotové orientace, úpravu vztahů a kontaktů s rodinou. Mimo této činnosti povinností zabezpečuje další péči – stravování, zajištění ošacení a obuvi, hygienických potřeb, čistících prostředků, léků atd. Tato činnost je celoroční, včetně sobot a nedělí, svátků a prázdnin.

Psychiatrická léčebna Bílá Voda

Psychiatrická léčba, terapeutická komunita, pobytový program, detoxifikace klientů ze spadového území Jeseník; léčebná péče je zvláště vyhledávána klienty trpícími závislostí na alkoholu a jiných psychoaktivních látkách, pro které je k dispozici několik léčebných programů včetně začleněné terapeutické komunity pro drogově závislé.

Centrum duševního zdraví

Ambulantní program poskytuje mimo jiné specializovanou psychiatrickou, psychologickou a psychoterapeutickou péči pro děti, dorost, dospělé a seniory, péči pro závislosti na alkoholu a drogách, péči pro závislosti na hracích automatech, první pomoc v zátěžových a depresivních stavech.

Poradna pro rodinu Jeseník

Poradna pro rodinu Jeseník, je pracovištěm Poradenského centra sociálních služeb Olomouckého kraje, p. o., které zdarma poskytuje poradenské služby lidem z Jesenícka. Přesto, že se jedná o nejmladší poradnu v Olomouckém kraji, její odborní pracovníci poskytují své služby ve vysoké kvalitě a odbornosti, s výbornou orientací v problematice, která souvisí s podmínkami života na Jesenícku. Služby poradny jsou určeny především pro dospělé, ale v rámci rodinné problematiky a změny rizikového způsobu života pracuje také s dětmi a dospívajícími. Jedná se zejména o výchovné problémy, výskyt sociální patologie v rodině, přičemž se zde uplatňuje práce poradenská i terapeutická s celou rodinou nebo jednotlivci s ohledem na vliv celé rodiny. S odborníky z poradny se lze spojit také prostřednictvím internetových stránek poradny, na kterých je možné pokládat dotazy.⁹⁰

⁹⁰ http://pprok.cz/poradna/index.php?option=com_simplefaq&task=display&Itemid=28&catid=15

ZÁVĚR

Sociálně patologické jevy jsou zajímavým tématem práce, zejména pokud žijete celý život v oblasti, která je vysoce riziková a příznivá pro jejich vznik, jak dokázaly četné výzkumy. Jesenicko je oblastí s vlastní historií a svérázem a tím pádem také pohnutou současností.

V první kapitole jsem popsala konkrétně sociálně patologické jevy, jejich vznik a příčinnou souvislost podle nejznámějších teorií sociálních deviací. Je to základní uvedení do problematiky, které obsahuje nejdůležitější pojmy z oblasti fungování společnosti, sociálních norem, sociální deviace a konkrétních druhů sociální patologie.

Další kapitola pak navazuje s preventivními opatřeními, které se činí v rámci státní správy i neziskových organizací jednak za účelem vytvoření zdravého názoru na sociálně patologické jevy, zejména v souvislosti s drogovou problematikou, včetně informování o rizicích užívání návykových látek, tak za účelem minimalizování dopadů užívání návykových látek na jedince, potažmo na závislého i jeho okolí. Tato část obsahuje obecné informace o problematice prevence, jejich rozdělení, druzích a v souvislosti s časovým rozdělením také efektivitou.

Hlavními prameny této kapitoly byly metodické předpisy a strategie MŠMT, jež je základnou prevence sociálně patologických jevů v souvislosti se školami, školskými i mimoškolskými zařízeními, a také informace portálů organizací přidružených MŠMT, jako je Národní institut pro děti a mládež apod.

Třetí kapitola obsahuje souhrn základních nejdůležitějších předpisů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

V úvodu čtvrté kapitoly nastiňuji podmínky života na Jesenicku, jako determinant vývoje dětí a mládeže v souvislosti se vznikem a konáním sociálních deviací. Údaje pro tuto kapitolu jsem čerpala zejména z internetových stránek Českého statistického úřadu, Úřadu zdravotnických informací a statistiky ČR a také Sociálně demografické analýzy města Jeseníku. V praktické části této kapitoly jsem se pak pokoušela objasnit specifika regionu oproti jiným částem České republiky, konkrétní nežádoucí jev tedy obsahuje také obecný vhled do problematiky v rámci celé ČR a pak srovnání s Jesenickem. Toto srovnání mi ale nebylo umožněno provést u všech jevů, neboť konkrétní údaje např. o šikaně nejsou k dispozici. Při hledání podkladů jsem také

často narazila na nepochopení a spíše než neochotu nemožnost předání údajů kompetentními osobami z oblasti prevence a následné péče.

Poslední kapitola navazuje na předchozí část popisující stav sociálních deviací na Jesenicku a podává tak ucelený obraz o institucích a organizacích působících v oblasti prevence sociální patologie a následné péče, včetně popisu činností a specifik konkrétních programů. Tato kapitola je v příloze doplněna tabulkou kontaktů na uvedené organizace.

Součástí této práce měla být také anketa o informovanosti rodičů o problematice prevence sociálně patologických jevů, ale po dohodě byla tato část vynechána.

Celkově mohu říci, že Jesenicko je v oblasti prevence stále ještě trochu zaostalý kraj, pokud tam tyto organizace jsou, pak sídlí většinou přímo v Jeseníku, v okolních menších obcích je prevence záležitostí škol, školních družin a zájmových sdružení.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

Použitá literatura

1. FISCHER, S.: *Sociální patologie*. Propedeutika. 1. vydání. Ústní nad Labem 2006. ISBN 80-7044-812-1.
2. GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Olomouc: Victoria Publishing, a. s. 1992. ISBN 80-85605-28-7.
3. HARTL, P.: *Stručný psychologický slovník*. Praha : Portál, 2004. ISBN: 80-7178-803-1.
4. HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-68-0
5. JEDLIČKA,R.;KLÍMA,P.;KOČA,J.;NĚMEC,J.;PILAŘ,J.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*.Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1.vydání.Thermis. ISBN: 80-7312-038-0.
6. JOHNSON, H. M.: *Sociology: A systematic introduction*. London 1968.
7. KOMENDA, A.: *Sociální deviace*. Univerzita Palackého Olomouc 1999. ISBN 80-244-0019-7
8. KOUTEK, J., KOCOURKOVÁ, J.: *Sebevražedné chování: současné poznatky o suicidalitě a její specifikaci u dětí a dospívajících*. 2. vydání. Praha : Portál, 2007. ISBN: 978-80-7367-349-9.
9. KRAUS B., HRONCOVÁ I.: *Sociální patologie*. 1. vydání. Gaudeamus 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.
10. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*, nakl. Grada, Praha 1998.
11. LEJČKOVÁ, P., MRAVČÍK, V., RADIMECKÝ, J., Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti: *Srovnání užívání drog a jeho dopadů v krajích České republiky v roce 2002 : situační analýza v širším demografickém a socioekonomickém kontextu*. 1. vydání. Praha : Úřad vlády České republiky, 2004. ISBN: 80-86734-14-5.
12. LEMERT, E. M.: *Social action & Legal change*. Aldine Publishing Company, Chicago, Illinois 1970.
13. MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2
14. Podgórecki, A.: *Zagadnienia patologii społecznej*. 1976
15. STANKOWSKI, A.: *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*. 1. vydání. Ostrava 2004. ISBN 80-7042-360-9.

16. TRUHLÁŘOVÁ, Z.; SMUTEK, M., (eds.): *Riziková mládež v současné společnosti*. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu Phare 2003. 1. vydání. Gaudeamus 2006. ISBN: 80-7041-044-2.
17. URBANOVÁ, M.: *Sociální kontrola a právo*. 2. nezměněné vydání. Masarykova Univerzita Brno 2003. ISBN 80-210-3199-9.
18. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 2007. ISBN 80-7178-802-3.
19. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Zákony a jiné předpisy

1. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, MŠMT, Čj.: 14514/2000 – 51
2. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008
3. Zákon č. 108/2007 Sb., O sociálních službách
4. Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize. Praha: ÚZIS ČR, 1992.

Internetové zdroje

1. Český helsinský výbor, [online], www.helcom.cz [cit. 2008-02-20]
2. Český statistický úřad, [online], <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1301-07> [cit. 2008-02-19]
3. EVROPSKÁ SÍŤE PROTI RASISMU (ENAR) - *Potírání rasismu v České republice*, Praha 2006. [online], www.stop-discrimination.info/.../pdfs/Europ_ische_Inhalte/Press_Dossier_PDFs/Racism/CzechRepublic_CZ.pdf [cit. 2008-02-20]
4. Institut pedagogicko psychologického poradenství, [online], <http://www.ippp.cz/> [cit. 2008-03-15]
5. K-centrum Darmoděj Jeseník: *Program primární prevence*, [online], http://www.darmodej.cz/newwww/darmodej_K-C/besedy.htm [cit. 2008-03-10]
6. Krajská hygienická stanice Olomouc, územní pracoviště Šumperk, <http://www.khsolc.cz/odbory.aspx>, online [cit. 2008-03-15]
7. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, [online], <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>, [cit. 2008-02-02]

8. Národní institut dětí a mládeže Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy: *Aktuální problémy mladé generace*. Praha 2006, [online],
www.nidm.cz/prilohy/vyzkum/aktualni_problemy_mladeze.pdf [cit. 2008-02-10]
9. NZDM Čtyřlístek, [online],
<http://www.darmodej.cz/newwww/4listek/index.html> [cit. 2008-02-10]
10. o. s. Darmoděj, [online], www.darmodej.cz [cit. 2008-02-10]
11. O. s. prevcentrum, [online], www.prevcentrum.cz [cit. 2008-02-20]
12. Občanské sdružení SANANIM, Informační portál primární prevence,
<http://www.odrogach.cz/index.php?disp=aktuality&p=&shw=121&sess=>,
online [cit. 2007-11-23].
13. Poradenské centrum sociálních služeb Olomouckého kraje, p.o., Poradna pro rodinu Jeseník, [online],
http://pprok.cz/poradna/index.php?option=com_simplefaq&task=display&Itemid=28&catid=15, online [cit. 2008-03-15]
14. PPP Zlín a Valašské Klobouky, [online],
<http://www.pppor.zlinedu.cz/ram.htm> [cit. 2008-02-19]
15. PROFANT, Vít; ŠTAMPACH, Ivan O.: *Co je to sekta*. Časopise DINGIR č. 4/2000, [online] k dispozici na Informačním centru pro mládež ,
<http://www.icm.cz/sekty-charakteristika> [cit. 2008-02-24]
16. Projekt Jeseníky, [online],
<http://reklama.jinak.cz/historie.php?lang=cs&akce=oblast> [online 20. 2. 2008]
17. Sociálně demografické analýzy města Jeseník, [online],
http://www.bela.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=176&id=1274&query=okresu [cit. 2008-02-24]
18. Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, [online],
<http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/sekta.pdf> [cit. 2008-02-24]
19. Varianty, webový portálu Člověka v tísní, o. p. s., [online],
<http://www.varianty.cz/notions.php?id=30> [cit. 2008-02-25]
20. Vývoj regionálních disparit a jejich působení, MMR, 2006. [online],
www.cpkp.cz/regiony_old/nrp/analyt.cast_07-13/vyvoj_%20reg.disparit.doc
[cit. 2008-02-24]

PŘÍLOHY

Tabulka č. 1: Případy řešené kurátorem pro mládež

Případy řešené kurátorem pro mládež	celkem
Trestná činnost mladistvých	70
Přestupky mladistvých a dětí	34
Trestná činnost do 15 let	24

zdroj: odbor sociálních věcí a zdravotnictví, MěÚ Jeseník, Sociálně demografická analýza města Jeseník

Tabulka č. 2: Případy řešené kurátorem pro mládež v letech 2003 až 2005

Případy řešené kurátorem pro mládež	2003	2004	2005
Trestná činnost	124	107	59
Přestupky	16	9	18
Výchovné problémy	65	57	40
Dohledy	2	1	2
Návrhy na předběžné opatření	2	2	0
Návrh na ústavní výchovu	5	2	2

zdroj: oddělení sociálně právní ochrany dětí, MěÚ Jeseník, Sociálně demografická analýza města Jeseník

Tabulka č. 3.: Umíst'ování dětí a mladistvých do náhradní rodinné, ochranné a ústavní výchovy v letech 2003 až 2005

Umíst'ování dětí a mladistvých do náhradní rodinné, ochranné a ústavní výchovy		2003		2004		2005	
		celkem	z toho do 15 roků	celkem	z toho do 15 roků	celkem	z toho do 15 roků
Ve sledovaném roce bylo umístěno na základě rozhodnutí do	péče budoucích osvojitelů	2	2	0	0	0	0
	péče jiných občanů než rodičů	10	9	4	3	1	0
	ústavní výchovy	16	15	8	7	8	5
	ochranné výchovy	0	0	0	0	0	0
	péče budoucích pěstounů	1	1	1	1	1	1
	péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	0	0	0	0	0	0
	osvojení	0	0	0	0	1	1
Děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochranou výchovou, které nebyly umístěny do ústavní péče		1	1	0	0	0	0

zdroj: oddělení sociálně právní ochrany dětí, MěÚ Jeseník, Sociálně demografická analýza města Jeseník

organizace	kontaktní osoba	webové stránky	e-mail	telefon
<i>Krajský školský koordinátor prevence - KÚ OŠMS</i>	Bc. Ladislav Spurný	www.kr-olomoucky.cz	l.spurny@kr-olomoucky.cz	585 508 545
<i>Metodik prevence - PPP Jeseník</i>	PhDr. Martin Kupka		mkupka@email.cz	
<i>Kontaktní centrum Darmoděj</i>	Josef Vondrka	www.darmodej.cz	josef.vondrka@atlas.cz	731840189
<i>NZDM Čtyřlístek</i>	Kateřina Krhánková	www.4listek.net	4.listek@atlas.cz	724759233
<i>NZDM Virtus</i>	Yvona Wrožynová	virtus.jesenicko.net	yvona.wrozynova@seznam.cz	774 441 573
<i>Městský úřad Jeseník - soc. právní ochrana dětí</i>	Alena Kalinová	www.mujes.cz	alena.kalinova@mujes.cz	584498447
<i>Městský úřad Jeseník - protidrogový koordinátor</i>	Bc. Jiří Kovalčík	www.mujes.cz	jiri.kovalcik@mujes.cz	584498406
<i>Městská policie Jeseník</i>	Bc. Pavel Šuranský	polis.mujes.cz	policie@mujes.cz	156
<i>Policie ČR okresní ředitelství Jeseník</i>	nrap. Ing. Tereza Neubauerová	www.mujes.cz/policiecr/index.php	pisje@mvr.cz	974 773 111
<i>Krajská hygienická stanice Olomouckého kraje, územní pracoviště Šumperk</i>	MUDr. Veronika Panáčková	http://www.khsolc.cz/kontakty.aspx#SU	podatelna@su.khsolc.cz	583 217 297
<i>Výchovný ústav a školní jídelna Žulová</i>	Mgr. Soňa Staňková	vuzulova.cz	vuzulova@vuzulova.cz	
<i>Výchovný ústav Vidnava</i>		vuvidnava.cz		
<i>Psychiatrická léčebna Bílá Voda</i>	MUDr. Petr Jeřábek, Ph.D.	www.pl.bila.voda.jesenicko.com	pl.bila.voda@ova.pvtnet.cz	584 413 208 - 9
<i>Centrum duševního zdraví</i>	MUDr. Miroslav Novotný	www.cdzjesenik.cz	cdz.jesenik@seznam.cz	584 412 462
<i>Poradna pro rodinu Jeseník</i>		pprok.cz/poradna/jesenik/poradny/poradna-pro-rodinu-jesenik.html	jesenik@pprok.cz	584414035; 731447453

Tabulka kontaktů na organizace působící v oblasti prevence sociálně patologických jevů na Jesenícku.